

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування

_____ О.Н. Євтушенко

“ ____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ЯК МЕХАНІЗМ
РОЗВИТКУ ГРОМАД**

Керівник: к.н.держ.упр., доцент
Штиршов Олександр Миколайович
_____ (вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: д.політ.н., професор
Євтушенко Олександр Никифорович
_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконала: студент VI курсу 635МЗ групи
Озерянов Андрій Володимирович
_____ (П.І.Б.)

Спеціальності: 281 «Публічне управління та
адміністрування»
_____ (шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Державна служба»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ГРОМАД.....	5
1.1 Стан наукової розробки теми розвитку місцевого самоврядування в Україні.....	5
1.2 Сутність, принципи та переваги децентралізації влади.....	9
1.3 Нормативно-правова база децентралізації влади в Україні.....	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ....	24
2.1 Етапи розвитку децентралізації в Україні.....	24
2.2 Роль місцевого самоврядування в системі децентралізації.....	30
2.3 Вплив децентралізації на розвиток громад: переваги та недоліки.....	34
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	41
3.1 Виклики впровадження децентралізації в Україні.....	41
3.2 Рекомендації щодо удосконалення децентралізації в Україні.....	51
3.3 Інтеграція міжнародного досвіду.....	64
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. Децентралізація влади в Україні є однією з ключових реформ, спрямованих на зміцнення демократичних процесів, підвищення ефективності управління та забезпечення сталого розвитку місцевих громад. Децентралізація, як механізм, передбачає передачу значної частини повноважень та фінансових ресурсів від центральних органів влади до місцевих громад, що дозволяє останнім самостійно приймати рішення, планувати та реалізовувати власні стратегії розвитку. Такий підхід не тільки сприяє більш оперативному вирішенню місцевих проблем, але й стимулює громадянську активність, залучення місцевих жителів до управління своїми територіями та підвищення прозорості і підзвітності органів влади.

З початку впровадження реформи децентралізації у 2014 році, Україна зробила значний прогрес у зміцненні місцевого самоврядування. Децентралізація стала відповіддю на численні виклики, включаючи необхідність підвищення ефективності управління, подолання корупції, а також забезпечення більш справедливого розподілу ресурсів між регіонами. Однією з головних цілей цієї реформи є створення умов для сталого розвитку громад, що забезпечує економічне зростання, поліпшення якості надання послуг та підвищення життєвого рівня населення.

Децентралізація відкриває нові можливості для інновацій та розвитку на місцевому рівні. Громади, маючи більше автономії, можуть впроваджувати інноваційні підходи до управління, залучати сучасні технології, розробляти унікальні стратегії розвитку, що враховують місцеві особливості та ресурси. Реформа децентралізації сприяє створенню конкурентних переваг для регіонів, стимулює розвиток місцевого бізнесу та створює сприятливі умови для розвитку людського капіталу. В умовах глобалізації та інтеграції до європейського простору, такі ініціативи дозволяють українським громадам

бути більш адаптивними і конкурентоспроможними, що в свою чергу сприяє загальному економічному зростанню країни.

Отже, децентралізація влади в Україні є надзвичайно актуальною та важливою реформою, яка має потенціал суттєво змінити управлінські підходи, покращити якість життя громадян і забезпечити сталий розвиток місцевих громад.

Об'єктом дослідження є процес децентралізації.

Предметом дослідження є децентралізація влади в Україні як механізм розвитку громад.

Метою дослідження є визначення теоретичних аспектів децентралізації влади в Україні як механізм розвитку громад та аналіз сучасного стану децентралізації влади в Україні.

Для досягнення мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- розглянути сутність, принципи та переваги децентралізації влади;
- проаналізувати нормативно-правову базу децентралізації влади в Україні;
- охарактеризувати етапи розвитку децентралізації в Україні;
- визначити роль місцевого самоврядування в системі децентралізації;
- обґрунтувати вплив децентралізації на розвиток громад: переваги та недоліки;
- розробити пропозиції та рекомендації щодо подальшого розвитку децентралізації влади в Україні.

Методологія дослідження. В магістерській роботі застосовувалися різноманітні наукові методи та підходи, включаючи абстрагування, аналіз, синтез, індукцію та дедукцію, наукове узагальнення, систематизацію, моделювання, а також статистичні методи дослідження.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел у кількості 71 найменування. Загальний обсяг сторінок становить 89 сторінок, з них основного тексту – 81.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ГРОМАД

1.1 Стан наукової розробки теми розвитку місцевого самоврядування в Україні

Тема розвитку місцевого самоврядування не втрачає своєї актуальності в дослідницькому просторі досить довгий час, це знаходить підтвердження дивлячись на кількість опублікованих наукових робіт, як у зарубіжному так і у вітчизняному середовищі. Працюючи над своєю роботою, я б хотів виділити праці таких науковців, як В. Б. Авер'янов, А. Ф. Ткачук, А. П. Лелеченко, С. Г. Серьогіна, К. Є. Соляник, Ю. О. Тихомиров, К. Ф. Шеремет, Ю. С. Шемшученко, В. П. Грובה, А. Т. Комзюк, В. Тужик та ін..

Науковці в межах теми становлення місцевого самоврядування виділяли два напрямки : конституційний (за В.Тужиком) та історичний (за І. Грицяком).

Але все ж фактично місцеве самоврядування бере свої початки саме з обрання народних депутатів Верховної Ради УСРС у березні 1990 року, тому саме від цієї дати хочу розглянути детальніше.

Становлення та розвиток місцевого самоврядування в роки незалежної України досить тривалий процес зі своїми успіхами та невдачами. Дослідивши роботу Ю. Загуменної та В. Лазарєва умовно можна виділити три головних етапи:

- 1) 1990 – 1996 роки – становлення інституту місцевого самоврядування незалежної України до ухвалення Конституції.
- 2) 1996 – 2014 роки – розвиток конституційних засад місцевого самоврядування.

3) 2014 – наш час – реформування місцевого самоврядування України, децентралізація.

7 грудня 1990 р. було прийнято Закон «Про місцеві Ради народних депутатів і органи місцевого самоврядування УРСР», в якому місцеве самоврядування визначено як «територіальні організації самоврядування громадян, які безпосередньо або через самостійне врегулювання держави» обирають громадські установи, виходячи з інтересів народу, на підставі законів Української РСР і власної фінансово – економічної бази, вирішують усі питання місцевого життя», наділяючи державними повноваженнями (місцевих рад) з місцевою функціональною автономією та веде до «суверенітету рад». Прийняття цього закону було першою спробою трансформувати місцеві ради всіх рівнів (тоді входили до єдиної системи органів державної влади) в органи місцевого самоврядування.

Внаслідок цього закону управління державними справами на місцях було значною мірою послаблено. Очевидно, що поєднувати функції державної влади та місцевого самоврядування в одній установі неможливо. У цьому контексті прийнято укази «Про представника Президента України» та «Про місцеві ради, місцеве та регіональне самоврядування», які окреслюють відхід від дуалізму та передбачають запровадження місцевого та регіонального самоврядування.

Місцеве самоврядування запроваджується лише на одному рівні – селах, селищах і містах, а в районах, областях – регіональне самоврядування, яке є самоврядною організацією громадян на території для вирішення питань місцевого (регіонального) життя. Основні повноваження місцевої адміністрації покладаються на представників Президента України, які виконують функції виконавчої влади в районах, областях, містах Києві та Севастополі.

У червні 1994 р. новообрана Верховна Рада прийняла нову редакцію Закону «Про формування місцевих органів влади і самоврядування». Закон делегує виконавчі повноваження головам цих комітетів та головам

очолюваних ними виконавчих комітетів і підпорядковує їх відповідним керівникам Кабінету Міністрів України та виконавчих комітетів ради вищого рівня. У цьому випадку Президент України фактично втратив контроль над регіонами. З метою відновлення обласної та районної президентської вертикалі Леонід Кучма Указом «Про забезпечення керівництва структурами державної виконавчої влади на місцях» підпорядкував собі голів виконкомів обласних та районних.

Вже 8 червня 1995 р. відповідно до Конституційного договору функції місцевої адміністрації та місцевого самоврядування були знову розділені.

На базі виконавчих комітетів районів та обласних парламентів формується система органів місцевого державного управління, які підпорядковуються по вертикалі Президенту України знизу догори. Договір передбачає лише первинне самоврядування – село, селище, місто. В областях, містах Києві та Севастополі, районах відповідні комітети стали представницькими органами з обмеженими функціями.

Після прийняття Конституції України у 1996 – 1997 роках сформувалася сучасна система місцевого самоврядування. Документ містить такі основні положення:

- 1) в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (ст. 7);
- 2) домашнє самоврядування – це право територіальних громад – жителів сіл, селищ, міст – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України (ст. 140);
- 3) місцеве самоврядування здійснюється безпосередньо територіальними громадами та через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи (ст. 140);
- 4) органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, є районні та обласні ради (стаття 140).

Водночас Конституція України встановлює на території областей і регіонів дві системи публічної влади з різними формами, структурою, принципами формування та механізмами діяльності:

- 1) місцеві органи державного управління, які є місцевими органами державної адміністративної влади;
- 2) місцеве самоврядування як влада територіальних громад.

Таким чином, створено передумови для формування двох проблем управління:

- 1) питання децентралізації між органами державного управління та місцевого самоврядування;
- 2) питання правових гарантій діяльності органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій та вирішення компетенційних спорів між ними.

Отже, наукова розробка теми розвитку місцевого самоврядування в Україні є актуальною і важливою, оскільки самоврядування є одним з основних принципів демократії та гарантом розвитку територіальних громад.

У наукових дослідженнях активно обговорюються питання щодо оптимального розміру територіальних громад, забезпечення фінансової стабільності та ефективності місцевого самоврядування, а також зміни в законодавстві щодо розподілу повноважень між центральною та місцевою владою. Дослідження також зосереджені на вивченні досвіду країн Європейського Союзу у розвитку місцевого самоврядування та його впливу на економічний та соціальний розвиток територій.

Загалом, наукова розробка теми розвитку місцевого самоврядування в Україні є активною та продуктивною, оскільки є необхідність у зміцненні демократичних принципів та покращенні управління на місцевому рівні.

1.2 Сутність, принципи та переваги децентралізації влади

Децентралізація влади є одним з ключових аспектів сучасного державного управління, спрямованим на підвищення ефективності управлінських процесів та покращення якості життя громадян. Це явище набуває особливої важливості в умовах глобалізації та постійних змін у суспільно-політичному середовищі. Децентралізація дозволяє передати частину повноважень і відповідальності від центральних органів влади до місцевих, забезпечуючи більш оперативне та адекватне реагування на потреби громад.

Історія децентралізації почалася наприкінці XVI століття. Цей період характеризувався пошуком найефективніших форм організації державного устрою та системи взаємозв'язків між його елементами. Жан Боден та Йоганн Альтузіус вважаються основоположниками ідей децентралізованого державного устрою. Боден розробив теорію суверенної монолітної держави, тоді як Альтузіус, на протипагу Бодену, запропонував теорію федеральної державної організації [50, с. 92].

Варто зазначити, що в Україні процес децентралізації розпочався у 2014 році прийняттям низки законодавчих актів та утворенням дієвого і спроможного інституту місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ) [55, с. 108].

О. Батанов визначає територіальну громаду як основний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб (громадян України, іноземців, осіб без громадянства, біженців та вимушених переселенців), які постійно проживають і працюють на території села (або добровільного об'єднання кількох сіл), селища або міста. Ці особи безпосередньо або через створені ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють нерухомістю на цій

території, сплачують комунальні податки і пов'язані між собою індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру [1, с. 46].

Загалом, децентралізація (від латинського *de* – «заперечення», *centralize* – «центральный») означає «знищення, скасування або ослаблення централізації та розширення прав місцевих органів управління». Децентралізація передбачає передачу органам місцевого самоврядування повноважень для вирішення ряду завдань, пов'язаних із місцевими потребами [62, с. 3].

Сутність децентралізації полягає в розподілі управлінських функцій і повноважень між різними рівнями влади. Вона передбачає створення системи, в якій місцеві органи влади мають достатні ресурси і повноваження для самостійного прийняття рішень, що стосуються їхньої території та населення. Такий підхід сприяє більш ефективному використанню ресурсів, підвищує прозорість і підзвітність влади, а також стимулює активну участь громадян у процесі прийняття рішень [51].

На сьогодні характерною рисою децентралізації є те, що вона відбувається переважно на добровільній основі, що сприяє розвитку місцевої демократії. Значною мірою знизу догори підхід до створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і розробки «перспективних планів» на обласному рівні означає, що з моменту початку об'єднання громад у 2015 році багато українців здобули цінний досвід організації колективних дій та отримали ресурси. Вони активно обговорювали місцеві питання і взяли на себе відповідальність за спільне прийняття рішень. Після створення нових ОТГ проводяться місцеві вибори для обрання органів місцевого самоврядування з більшими повноваженнями, які відповідальні за розподіл державних коштів і виконання багатьох регуляторних функцій, що раніше виконувалися регіональними та вищими субрегіональними державними органами [55, с. 109].

Процес розподілу функцій між центральним і місцевим урядами є вкрай складним. Він охоплює фінансові, адміністративні, контрольні, регулятивні аспекти, а також питання звітності й підзвітності, які є складовими взаємин

між різними рівнями влади. Крім того, впровадження децентралізації, на жаль, проходить нерівномірно. Незважаючи на спільні зусилля політичних та економічних чинників, які створюють потребу в децентралізації, часто між реальним станом справ і поставленими цілями існують розриви, викликані політикою та законодавством [50, с. 92].

Таким чином, суть децентралізації полягає в тому, що функції та повноваження з реалізації єдиної державної влади, яка спочатку належить народові, розподіляються між відповідними органами державної влади та органами місцевого самоврядування. У першому випадку йдеться про розподіл функцій і повноважень з реалізації державної влади насамперед між вищими органами держави, що відображається у принципі поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Такий спосіб децентралізації влади, відображаючи принципи взаємовідносин між парламентом, главою держави та урядом, охоплюється поняттям форми державного правління [3, с. 21].

Дослідник А.С. Матвієнко зазначає, що децентралізація – це не просто одноразова передача владних повноважень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування, а комплексний процес, що включає такі елементи, як здатність органів державної влади передати, а органів місцевого самоврядування – прийняти і ефективно використовувати владні повноваження; визначення обсягу повноважень, які необхідно передати; механізм передачі владних повноважень; механізм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; питання адміністративно-територіальної реформи тощо [25].

Слід визначити, що основні цілі децентралізації полягають у підвищенні ефективності державного сектора та покращенні якості життя громадян. Децентралізація вважається ключовим фактором у розв'язанні проблем, пов'язаних із зростаючими вимогами до державних органів та очікуваннями населення щодо ефективнішого виконання державними установами своїх функцій. З точки зору політики, децентралізація повинна сприяти покращенню планування та ефективнішій роботі державних служб і органів,

беручи до уваги місцеві потреби й умови, одночасно досягаючи регіональних і національних цілей [50, с. 96].

Принципи децентралізації влади включають субсидіарність, автономію місцевих органів, підзвітність та відповідальність. Вони забезпечують баланс між різними рівнями управління та сприяють створенню гармонійної системи взаємодії між центральною та місцевою владою.

Децентралізація має ряд демократичних переваг, оскільки передбачає передачу управління максимальною кількістю питань безпосередньо зацікавленим особам або їх представникам.

Переваги децентралізації є багатограними і включають підвищення ефективності управління, покращення якості надання послуг населенню, стимулювання місцевого економічного розвитку, а також зміцнення демократії та громадянського суспільства. Вона створює умови для більшої гнучкості в управлінні та дозволяє адаптувати управлінські рішення до специфічних потреб і умов конкретних територій [50, с. 96].

Таким чином, децентралізація влади є критично важливим елементом сучасного державного управління, який сприяє підвищенню ефективності та прозорості управлінських процесів, а також активізації громадської участі. Вивчення сутності, принципів та переваг децентралізації дозволяє усвідомити глибокий вплив цього явища на розвиток суспільства та держави в цілому.

Основні принципи децентралізації, такі як субсидіарність, автономія місцевих органів, підзвітність та відповідальність, формують фундамент для побудови гармонійної системи взаємодії між різними рівнями влади. Вони забезпечують баланс інтересів і сприяють створенню умов для більш ефективного управління ресурсами та прийняття рішень на місцях [47, с. 116].

Переваги децентралізації проявляються у підвищенні якості надання послуг населенню, стимулюванні місцевого економічного розвитку, зміцненні демократії та посиленні громадянського суспільства. Вона дозволяє адаптувати управлінські рішення до специфічних потреб і умов конкретних

територій, що сприяє створенню більш гнучкої та чутливої до потреб громадян системи управління.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що децентралізація влади є потужним інструментом для розвитку сучасних держав. Вона забезпечує більш справедливий розподіл ресурсів та повноважень, підвищує ефективність управлінських процесів та зміцнює зв'язок між владою і громадянами. Тому подальше дослідження і впровадження принципів децентралізації є необхідним кроком на шляху до створення ефективного та справедливого суспільства.

1.3 Нормативно-правова база децентралізації влади в Україні

При розгляді історії розвитку органів місцевого самоврядування слід зазначити, що такі органи, як ради (сільська, селищна, міська, районна, обласна) спочатку не мали статутів і тому не могли вважатися органами місцевого самоврядування, а були органами державної влади. Після прийняття Декларації про державний суверенітет України почався поступовий перехід, в результаті якого місцеві ради народних депутатів стали органами місцевого самоврядування. У цій декларації був визначений поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, що стало основою для створення правової держави [62, с. 3].

27 березня 1992 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», який встановлював правові основи для роздержавлення місцевих рад народних депутатів всіх рівнів, перетворюючи їх на органи місцевого та регіонального самоврядування, звільняючи їх від виконання загальнодержавних функцій та зосереджуючи їхню діяльність на вирішенні місцевих питань в інтересах населення відповідної території [35]. У 1997 році цей Закон втратив чинність.

Однією з ключових подій на шляху децентралізації місцевого управління стало підписання від імені України 6 листопада 1996 року Європейської хартії місцевого самоврядування. Пізніше, 15 липня 1997 року, Україна ратифікувала цей документ, який є основним для регулювання та розподілу адміністративних і виконавчих повноважень у країнах, що його підписали. Хартія також містить фундаментальні структурні та юридичні вимоги для створення нових органів влади на місцевому рівні. Документ забезпечує дотримання вимог всебічного розвитку місцевого самоврядування та автономії місцевої влади [15].

Згідно зі статтею 9 Європейської хартії місцевого самоврядування, місцеві органи самоврядування мають право на власні адекватні фінансові ресурси в рамках національної економічної політики, якими вони можуть вільно розпоряджатися у межах своїх повноважень. Обсяг цих фінансових ресурсів відповідає повноваженням, передбаченим конституцією або законом. Щонайменше частина фінансових ресурсів місцевих органів формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають право встановлювати в межах закону [15].

Незважаючи на підписання Україною Європейської хартії місцевого самоврядування, більшість положень цього документа не знайшли відображення в основних законодавчих актах України. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, закріплює принципи місцевого самоврядування, визначає права та повноваження територіальних громад, а також гарантує фінансову та організаційну самостійність місцевих рад. У Конституції України, певним чином відображено поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади, викладено концептуальні засади місцевого самоврядування, а також визнано та законодавчо закріплено місце і роль місцевого самоврядування [17].

21 травня 1997 року був ухвалений Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», що конкретизував основні положення Конституції щодо місцевого самоврядування, детально визначивши повноваження рад, їхніх голів та

виконавчих органів, а також організаційно-правову, матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування [36].

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» є основним нормативно-правовим актом, який:

- регулює діяльність місцевого самоврядування в Україні, встановлює його правові, організаційні та фінансові основи;

- визначає місцеве самоврядування як право та спроможність територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України;

- окреслює структуру системи місцевого самоврядування, яка включає сільські, селищні та міські ради, їх виконавчі органи, сільських, селищних, міських голів, районні та обласні ради;

- встановлює повноваження місцевих рад у різних сферах діяльності, таких як бюджет і фінанси, комунальне господарство, соціальний захист, освіта, культура, охорона здоров'я, та інші;

- детально визначає права та обов'язки органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів та посадових осіб;

- визначає джерела фінансування місцевого самоврядування, включаючи місцеві бюджети, податки і збори, дотації та субвенції з державного бюджету;

- встановлює права органів місцевого самоврядування на власність та інші матеріальні ресурси, а також правові основи їх діяльності;

- забезпечує гарантії прав місцевого самоврядування, механізми їх захисту та відповідальність органів і посадових осіб за порушення цих прав;

- передбачає механізми контролю та нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку держави, зокрема щодо законності прийнятих рішень [36].

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» є ключовим для забезпечення функціонування демократичних принципів управління на місцевому рівні та сприяє розвитку і зміцненню місцевого самоврядування в Україні [36].

Закон України «Про місцеві державні адміністрації», ухвалений 9 квітня 1999 року, регулює діяльність місцевих державних адміністрацій, визначає їхні функції та взаємодію з органами місцевого самоврядування. Закон передбачає співпрацю місцевих державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування для вирішення питань місцевого значення. Місцеві державні адміністрації надають методичну, організаційну та іншу допомогу органам місцевого самоврядування [37].

Закон України «Про місцеві державні адміністрації» встановлює відповідальність посадових осіб місцевих державних адміністрацій за порушення законодавства і неналежне виконання своїх обов'язків. Він є важливим елементом у системі державного управління в Україні, забезпечуючи ефективне виконання державних функцій на місцевому рівні і сприяючи взаємодії між центральною владою та місцевими громадами [37].

З 2014 року в Україні розпочалася реформа децентралізації. Прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), а також законів «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014) і «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015), разом із внесенням змін до Бюджетного і Податкового кодексів щодо фінансової децентралізації, сприяло формуванню дієвого і спроможного інституту місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднаних територіальних громад (ОТГ), відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування [62, с. 3].

Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затверджена 1 квітня 2014 року, є стратегічним документом, який визначає основні напрями, цілі та завдання реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Цей документ був розроблений з метою створення ефективної системи місцевого самоврядування та оптимізації територіальної організації влади в Україні. Концепція визначає стратегічні напрями та завдання реформи, спрямованої на децентралізацію влади, зміцнення місцевого самоврядування та оптимізацію

територіальної організації влади. Головною метою реформи є створення дієздатної системи місцевого самоврядування, що забезпечить надання якісних публічних послуг, сталий розвиток територій та підвищення рівня життя громадян. Забезпечення відповідності системи місцевого самоврядування європейським стандартам і принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні заклала основу для комплексної децентралізації, спрямованої на посилення ролі місцевого самоврядування, забезпечення ефективного управління на місцях та покращення якості життя громадян [38].

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» був ухвалений 17 червня 2014 року і є важливим елементом реформи децентралізації, спрямованим на підвищення ефективності місцевого самоврядування через спільну діяльність територіальних громад. Закон визначає правові основи для співпраці між територіальними громадами з метою спільного вирішення завдань та реалізації проектів місцевого розвитку [39].

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» визначає, що співробітництво територіальних громад спрямоване на забезпечення економічного, соціального та культурного розвитку, ефективного використання ресурсів і підвищення якості надання послуг населенню. Співробітництво ґрунтується на принципах добровільності, рівноправності, взаємної вигоди, прозорості та законності. Закон встановлює механізми контролю і моніторингу виконання договорів про співробітництво. Органи місцевого самоврядування звітують про результати співробітництва перед територіальними громадами. Державні органи здійснюють нагляд за законністю співробітництва і використанням бюджетних коштів. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» сприяє формуванню спроможних територіальних громад, оптимізації використання ресурсів та підвищенню якості послуг, що надаються населенню. Він є важливим

інструментом у процесі децентралізації та реформування системи місцевого самоврядування в Україні [39].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» прийнятий 5 лютого 2015 року, спрямований на створення умов для формування спроможних територіальних громад. Закон передбачає добровільний процес об'єднання територіальних громад сіл, селищ та міст з метою створення більш ефективних адміністративно-територіальних одиниць; визначає права та обов'язки новоутворених об'єднаних територіальних громад, включаючи фінансову, адміністративну та юридичну спроможність; передбачає надання державної фінансової підтримки об'єднаним територіальним громадам для забезпечення їхньої спроможності виконувати нові повноваження; встановлює механізми контролю за законністю рішень та діяльності об'єднаних територіальних громад з боку державних органів. Встановлюється чітка процедура об'єднання громад, яка включає ініціювання процесу, громадські обговорення, рішення місцевих рад, підготовку проектів рішень та затвердження об'єднання. Об'єднані територіальні громади отримують розширені повноваження в управлінні місцевими справами, включаючи економічний розвиток, планування території, соціальні послуги тощо [40].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» є частиною ширшої реформи децентралізації, спрямованої на підвищення ефективності місцевого самоврядування та забезпечення розвитку місцевих громад в Україні [40].

Реформа децентралізації в Україні передбачає зміни в бюджетному та податковому законодавстві для забезпечення фінансової самостійності та спроможності місцевих громад. Основними інструментами цієї реформи є Бюджетний кодекс України та Податковий кодекс України, які були оновлені з метою підтримки децентралізаційних процесів.

Бюджетний кодекс України визначає основні засади функціонування бюджетної системи країни, порядок складання, розгляду, затвердження та

виконання бюджетів усіх рівнів. Основні зміни, передбачені у Бюджетному кодексі України спрямовані на підтримку децентралізації та полягають у передачі місцевим бюджетам частини податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), забезпечується більша самостійність місцевих бюджетів у плануванні та використанні фінансових ресурсів, запроваджується система електронного управління бюджетним процесом для підвищення відкритості і підзвітності [5].

Податковий кодекс України регулює відносини у сфері оподаткування, визначає види податків, їхні ставки, порядок обчислення та сплати. Зміни у Податковому кодексі спрямовані на підтримку децентралізації, вони включають у себе закріплення частки ПДФО за місцевими бюджетами (наприклад, 60% ПДФО залишаються на місцевому рівні), надання місцевим органам влади права встановлювати ставки місцевих податків і зборів у межах, визначених Податковим кодексом, підвищується роль єдиного податку для підприємців та інших місцевих зборів у фінансуванні місцевих громад, органам місцевого самоврядування надаються права вводити та адмініструвати місцеві податки і збори, такі як туристичний збір, збір за паркування транспортних засобів та інші [32].

Таким чином, зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України мають на меті створення фінансово спроможних місцевих громад, здатних ефективно виконувати свої повноваження і забезпечувати надання якісних публічних послуг. Це дозволяє громадам отримувати стабільні та достатні доходи для реалізації місцевих програм розвитку, покращення інфраструктури та задоволення потреб населення. Фінансова децентралізація також сприяє зміцненню місцевої демократії, оскільки громади отримують більше можливостей для самостійного прийняття рішень і впливу на місцевий розвиток. Цей процес є важливою складовою комплексної реформи децентралізації, яка має на меті підвищення ефективності управління та покращення якості життя громадян України.

У листопаді 2023 року команда Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України затвердила Дорожню карту децентралізації, яка визначає подальші кроки для впровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на період 2024 - 2027 років. Для врахування всіх позицій до обговорення залучили широке коло експертів, міжнародних партнерів і представників асоціацій органів місцевого самоврядування [60].

Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури України Олександр Кубраков зазначає, що «реформа децентралізації стала поштовхом до створення ефективного і найбільш наближеного до людей інституту влади в демократичному суспільстві – місцевого самоврядування. Останні два роки Україна зіткнулася з найбільшими викликами у своїй історії, і українські територіальні громади довели свою ефективність та стійкість. Тому, навіть під час повномасштабної війни, децентралізація залишається дуже важливою. Одним з наших пріоритетів є продовження та поглиблення реформи» [60].

План заходів включає ключові кроки для становлення спроможних громад, зокрема:

- зміни в законодавстві (законопроекти щодо удосконалення механізму затвердження територій територіальних громад і визначення їх адміністративних центрів; особливості відновлення публічної влади на деокупованих територіях; розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади; удосконалення інструментів консультацій органів державної влади з асоціаціями органів місцевого самоврядування; про місцеву статистику тощо);

- підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;

- розвиток місцевої демократії та широке залучення жителів до прийняття управлінських рішень на місцевому рівні [12].

Таким чином, децентралізація влади в Україні є важливим напрямком реформ, спрямованих на підвищення ефективності управління та зміцнення

місцевого самоврядування. Нормативно-правова база децентралізації включає низку законодавчих актів, що забезпечують правові підстави для передачі повноважень та ресурсів від центральних до місцевих органів влади. Перелічені у підрозділі нормативно-правові акти забезпечують основу для проведення реформи децентралізації, спрямованої на підвищення ефективності управління, розширення прав і можливостей місцевих громад, зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування та покращення якості життя громадян.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було здійснено детальний аналіз теоретичних аспектів децентралізації влади в Україні, зокрема її сутності, принципів та переваг, а також розглянута нормативно-правова база, яка лежить в основі цієї реформи.

Сутність децентралізації полягає в передачі частини повноважень та ресурсів від центральних органів влади до місцевих, що забезпечує більш ефективне управління на місцях, підвищує прозорість та підзвітність влади. Це дозволяє місцевим органам приймати більш оперативні й адекватні рішення відповідно до потреб своїх громад. Децентралізація сприяє розвитку місцевої демократії та активній участі громадян у процесі прийняття рішень, що забезпечує більш тісний зв'язок між владою та населенням.

Принципи децентралізації (субсидіарність, автономія місцевих органів, підзвітність і відповідальність) становлять основу для побудови гармонійної системи взаємодії між центральною та місцевою владою. Ці принципи дозволяють забезпечити баланс інтересів і створити умови для ефективного управління на місцях.

Переваги децентралізації проявляються у підвищенні якості надання послуг населенню, стимулюванні місцевого економічного розвитку, зміцненні демократії та громадянського суспільства. Вона дозволяє адаптувати управлінські рішення до специфічних потреб і умов конкретних територій, що сприяє створенню більш гнучкої та чутливої до потреб громадян системи управління. Зростання фінансової автономії місцевих органів влади дає можливість їм самостійно реалізовувати місцеві програми розвитку, покращувати інфраструктуру та якість життя населення.

Нормативно-правова база децентралізації в Україні відображає ключові етапи реформування місцевого самоврядування. Важливими етапами стали підписання Європейської хартії місцевого самоврядування та прийняття основних законів, таких як Конституція України, Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», а також закони, що регулюють бюджетну та податкову децентралізацію. Вони забезпечують основи для розвитку місцевого самоврядування, передачі повноважень від центральних органів до місцевих, а також фінансування місцевих органів самоврядування.

Процес децентралізації в Україні, починаючи з 2014 року, характеризується значними досягненнями у формуванні спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а також у підвищенні фінансової та адміністративної автономії місцевих органів. Законодавчі зміни, такі як Бюджетний та Податковий кодекси, забезпечують фінансову стабільність місцевих громад, створюючи умови для самостійного виконання ними своїх функцій. Крім того, важливим аспектом є прийняття законів, які стимулюють співробітництво між громадами та розвиток інфраструктури на місцях.

Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні створює стратегічну основу для подальшого розвитку децентралізації, що сприяє зростанню ефективності управління та підвищенню якості публічних послуг. Це є важливим кроком до досягнення європейських стандартів у сфері місцевого самоврядування та розвитку демократичних інститутів на місцях.

Таким чином, процес децентралізації в Україні є важливою складовою реформи, що підвищує ефективність управлінських процесів, зміцнює місцеве самоврядування та забезпечує сталий розвиток територіальних громад. Виконання основних принципів і завдань цієї реформи має значний потенціал для підвищення якості життя громадян і створення більш гнучкої й ефективної системи управління в Україні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

2.1 Етапи розвитку децентралізації в Україні

Україна в 2014-2015 роках опинилася в складному політичному та економічному становищі, головним чином через анексію Криму та тривалу війну на Донбасі, спричинену Росією. Децентралізація влади була вкрай необхідною для вирішення ряду питань, зокрема для зміцнення державності та впровадження нової регіональної політики. Це було важливо не лише для підвищення ефективності управління на місцях, але й для протидії російському плану «федералізації», який Кремль активно намагався просувати в Україні та світі у 2014 році, супроводжуючи це пропагандою про надмірне втручання Києва в регіональні справи. Розгортання процесів децентралізації поступово допомогло нейтралізувати ці намагання [18, с. 69].

Після «Євромайдану» у 2014 році уряд України продемонстрували високий організаторський рівень і виявили чітку волю до впровадження реформ, не зважаючи на значні зовнішні загрози та внутрішні виклики, пов'язані з територіальною цілісністю України. Процеси децентралізації в Україні розпочалися в 2014 році. Перший етап реформування системи державного управління та місцевого самоврядування вже завершено, створивши основу для успішного впровадження реформ. За цей час були досягнуті певні успіхи, але також виникли труднощі та недоліки у реалізації поставлених цілей. Основним досягненням децентралізації стала консолідація територій громад і розширення повноважень місцевого самоврядування. В кінці 2014 року та на початку 2015 року було запроваджено фіскальну децентралізацію і розпочалося об'єднання малих місцевих муніципалітетів у більші та самодостатніші об'єднані територіальні громади [51].

Першим етапом у здійсненні децентралізації стала бюджетна (фінансова) децентралізація. Вона підвищила рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів та створила умови для мотивації органів місцевого самоврядування до збільшення доходів. Бюджетна децентралізація передбачала механізми заохочення громад до об'єднання, зокрема через отримання субвенцій з державного бюджету, і багато ОТГ скористалися цими можливостями. Це стало додатковим стимулом для утворення об'єднаних територіальних громад. Отримані бюджетні кошти громади могли використовувати на власний розсуд, наприклад, на благоустрій, розвиток інфраструктури, ремонт шкіл, стадіонів та інших об'єктів [18, с. 70].

У 2019-2020 рр. реформа була наділена амбітною метою щодо збільшення темпів амальгамації для завершення другого етапу об'єднання громад до загальнодержавних місцевих виборів у осени 2020 року, став складним через політичний календар 2019 року. Цей рік включав три тури загальнонаціонального голосування на виборах президента та парламенту, а також подальшу ротацію персоналу в законодавчій, виконавчій та частково судовій владі [55, с. 109].

Таким чином, процес практичної реалізації об'єднання територіальних громад розпочався у 2015 році. У тому ж році було створено 159 об'єднаних територіальних громад, які об'єднали 793 територіальних громад. На наступний рік, у 2016 році, кількість таких ОТГ зросла до 366, які включали 1740 населених пунктів. Наприкінці 2017 року було утворено 413 ОТГ, що об'єднали 5258 місцевих рад [9].

Отже, за період з 2015 по 2019 роки в Україні добровільно було створено 982 об'єднані територіальні громади (ОТГ). У цих ОТГ об'єдналися приблизно 4500 колишніх місцевих рад. Усього в об'єднаних територіальних громадах проживає 11 мільйонів людей. Міжнародні експерти відзначають, що такі темпи міжмуніципальної консолідації є дуже високими [62, с. 6]

Основний етап адміністративно-територіальної реформи, який включав утворення нової системи районування та створення об'єднаних

територіальних громад (ОТГ) в Україні, завершився у 2020 році з утворенням 1070 ОТГ, які об'єднали 4882 громади. З них у 936 ОТГ відбулись перші місцеві вибори (див. рис. 2.1.) [57].

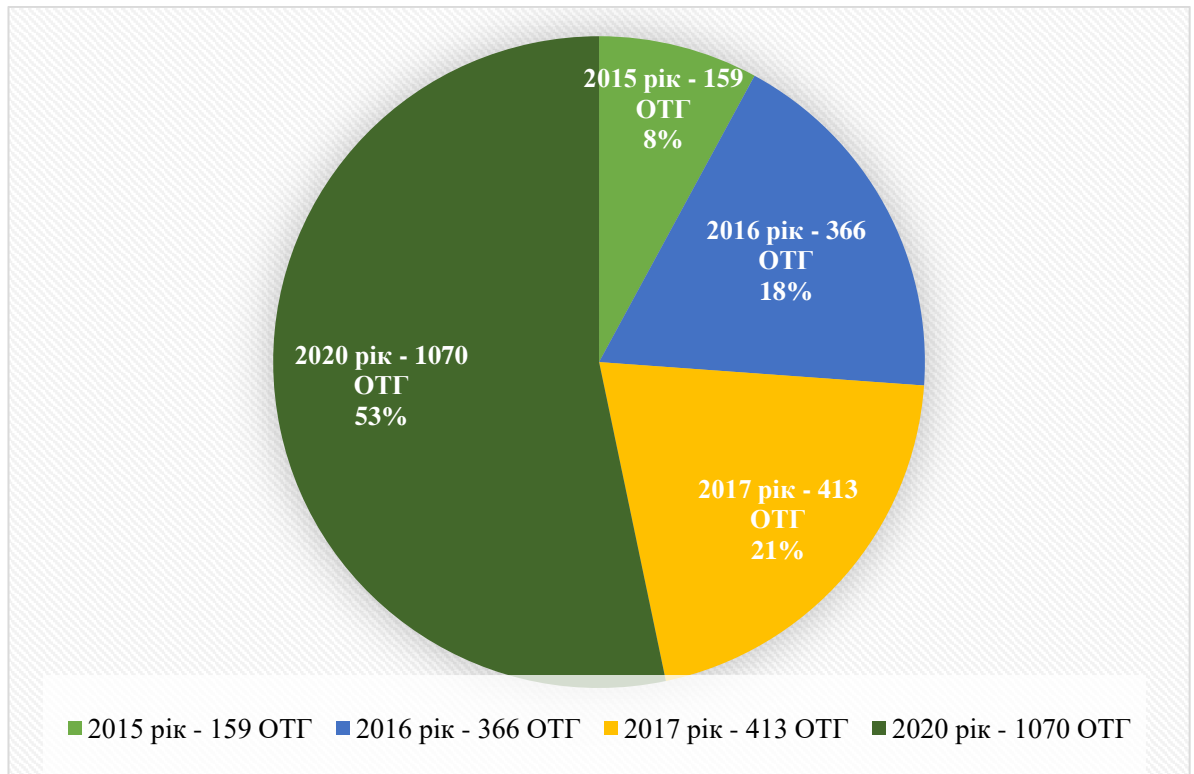

Рис. 2.1. Кількість утворених ОТГ в Україні

Джерело: [5; 57]

Після завершення етапу створення об'єднаних територіальних громад в Україні, Кабінет Міністрів України затвердив стратегічні плани формування територій громад у всіх 24 областях країни. Загальна площа новоутворених ОТГ становить 553,818 квадратних кілометрів, що складає 91% від загальної площі території України [48].

Згідно з новими змінами у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», що набрали чинності з 16 квітня 2020 року, уряд України визначив та затвердив 1470 спроможних територіальних громад. Ці

громади отримали можливість об'єднувати свої зусилля та реалізовувати спільні проекти [42].

Таким чином, вся територія України покрита ОТГ. Процес об'єднання спочатку відбувався добровільно, а з 2020 року – адміністративним шляхом. Це значне досягнення, оскільки створення об'єднаних громад є ключовим етапом реформ децентралізації. Враховуючи труднощі, з якими цей процес здійснювався з 2014 року, його завершення є безумовним успіхом. Завдяки цьому стало можливим перейти до наступного кроку – укрупнення районів [18, с. 71].

Так, 17 липня 2020 року Верховною Радою України було прийнято постанову № 807 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно з цією постановою, за методом ліквідації та об'єднання, кількість існуючих районів зменшилась із 490 до 136. Нові райони нараховують близько 150 тисяч жителів кожен (див. рис. 2.2) [43; 48].

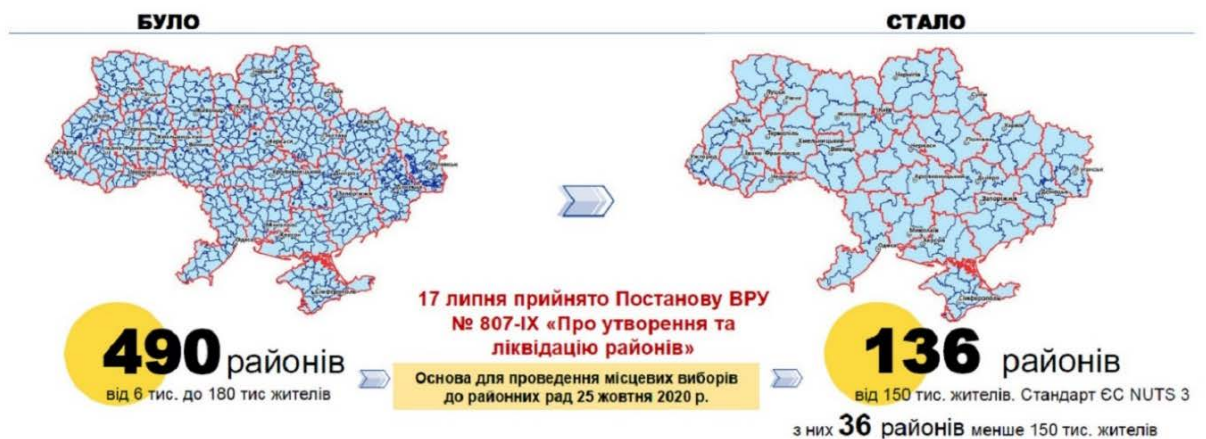

Рис. 2.2 Нова система адміністративно-територіального устрою у 2020 році

Джерело: [48]

Після місцевих виборів розпочався процес ліквідації старих районних рад та адміністрацій і формування укрупнених, згідно з оновленим районуванням. Районні державні адміністрації (РДА) повинні виконувати функції місцевого

органу державної виконавчої влади, допоки парламент не прийме рішення про їх ліквідацію і передачу повноважень відповідним районним радам [23, с. 15].

У 2023 році об'єднані територіальні громади (ОТГ) України продовжують свій розвиток в рамках реформ децентралізації, які були ініційовані у 2014 році. Одним з ключових показників їхнього розвитку є фінансова спроможність. Багато громад і далі залежать від державних дотацій для забезпечення своєї фінансової стійкості. Проте деякі ОТГ зазнають зростання власних доходів завдяки розвитку місцевих підприємств, агропромислового сектору та туризму. За підтримки державних програм і міжнародних грантів в регіонах реалізуються проекти з будівництва та ремонту доріг, шкіл, лікарень, водопроводів та інших соціальних об'єктів інфраструктури. Велика частина інвестицій направлена на розвиток енергетичної інфраструктури, зокрема на впровадження енергоефективних технологій [8, с. 253].

У 2023 році команда Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України інтенсивно працювала над впровадженням реформи місцевого самоврядування, ураховуючи умови воєнного конфлікту та наслідки великомасштабної війни. Концепцію реформи децентралізації та територіальної організації влади міністерство визначило у Плані заходів на період з 2024 по 2027 рік. Зараз проект відповідного розпорядження розглядається Кабінетом Міністрів, і в найближчий час буде прийнято рішення щодо його затвердження [49].

Таким чином, план заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки включає дев'ять конкретних завдань для подальшої реалізації реформ:

- перетворення місцевих державних адміністрацій у органи префектурного типу;
- відновлення функціонування органів місцевого самоврядування та виконавчої влади на звільнених територіях;
- чітке розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчою владою на основі принципу субсидіарності;

- підвищення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;
- формування професійної конкурентоспроможної служби у місцевих органах;
- створення механізмів для залучення мешканців до управлінських рішень на місцях, розвиток форм прямого народного управління;
- підсилення інституційної спроможності об'єднань органів місцевого самоврядування;
- закріплення результатів реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Конституції України [44].

Нова стратегія враховує актуальні виклики повномасштабної війни і вимоги до України як країни-кандидата на вступ до ЄС. Задачі були сформульовані у співпраці з експертами та представниками місцевого самоврядування під час широких консультацій з громадськістю [49].

Отже, процеси децентралізації в Україні розпочалися в 2014 році і тривають і дотепер. Першим етапом у здійсненні децентралізації стала бюджетна (фінансова) децентралізація. Вона підвищила рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів та створила умови для мотивації органів місцевого самоврядування до збільшення доходів. За період з 2015 по 2019 роки в Україні добровільно було створено 982 об'єднані територіальні громади (ОТГ). Основний етап адміністративно-територіальної реформи, який включав утворення нової системи районування та створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в Україні, завершився у 2020 році з утворенням 1070 ОТГ, які об'єднали 4882 громади. Після створення об'єднаних громад стало можливим перейти до наступного кроку – укрупнення районів. За методом ліквідації та об'єднання, кількість існуючих районів зменшилась із 490 до 136. На сьогоднішній день, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України продовжує працювати над впровадженням реформи місцевого самоврядування, ураховуючи умови воєнного конфлікту та наслідки великомасштабної війни – було затверджено План заходів з реформування

місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки.

2.2 Роль місцевого самоврядування в системі децентралізації

Місьцеве самоврядування відіграє ключову роль у системі децентралізації, оскільки саме на його рівні відбувається реальне надання послуг населенню та вирішення локальних проблем.

На сьогоднішній день в Україні здійснюється реформа місцевого управління та децентралізації влади. Ця реформа включає передачу ширших повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад. Важливим аспектом для успішної реалізації цієї реформи є створення сильних громад шляхом об'єднання територіальних громад. Варто зазначити, що децентралізація управління є однією з головних реформ, які впроваджуються в Україні останніми роками. Її основна ідея полягає у передачі значної частини адміністративних повноважень та фінансових ресурсів з центрального рівня на рівень місцевого самоврядування [24, с. 52].

Об'єднання територіальних громад зараз є одним із найпопулярніших напрямів реформ, особливо реформи місцевого самоврядування. Успішне впровадження цієї реформи має стати основою для створення життєздатних територіальних громад. Головна мета реформи місцевого самоврядування – забезпечити здатність громад самостійно вирішувати питання місцевого значення за рахунок власних ресурсів. Це включає надання територіальним громадам більших ресурсів та стимулювання їх внутрішніх можливостей [52, с. 597].

Таким чином, однією з найуспішніших і найзначущих стратегічних реформ стала реформа місцевого управління та організації влади на основі децентралізації, яка була розроблена у 2014 році та почала реалізовуватися у

2015 році. Оскільки ця реформа спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні, що ґрунтується на європейських цінностях розвитку місцевої демократії, вона передбачає передачу повноважень і ресурсів територіальним громадам для забезпечення місцевого економічного розвитку та надання якісних і доступних публічних послуг громадянам. У зв'язку з цим, роль об'єднаних територіальних громад у захисті інтересів громадян у всіх аспектах життя на певній території має стати вирішальною [24, с. 52].

Наразі в Україні проводиться реформа місцевого самоврядування та децентралізації влади, яка передбачає передачу значних повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад. Президент України у своєму указі «Про першочергові заходи розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік» визначив підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування як один із ключових пріоритетів розвитку країни на той період [41]. Реформа децентралізації отримала значну підтримку не лише серед громадськості, а й серед експертів в Україні. Особливо високий рівень підтримки реформи спостерігається у регіонах, що є лідерами у створенні об'єднаних територіальних громад [61].

Громада, що об'єднує території з містом як адміністративним центром, називається міською територіальною громадою. Якщо адміністративним центром обрано селище, така громада називається селищною. Громада з селом як адміністративним центром є сільською [40].

Варто зазначити, що об'єднані територіальні громади отримують усі повноваження, які зараз мають міста обласного значення [28, с. 3].

До власних повноважень об'єднаних територіальних громад входять такі напрямки діяльності, як планування розвитку громади та формування бюджету; здійснення економічного розвитку, залучення інвестицій, підтримка підприємництва; управління земельними ресурсами, включаючи землі за межами населених пунктів, видача дозволів на будівництво, прийняття об'єктів в експлуатацію; розвиток місцевої інфраструктури, зокрема

дорожньої мережі, систем тепло-, газо- та водопостачання; благоустрій території; організація пасажирських перевезень у межах громади; забезпечення громадської безпеки за допомогою місцевої (муніципальної) поліції та пожежної охорони [57].

Делеговані повноваження об'єднаних територіальних громад охоплюють такі напрямки діяльності: надання соціальної допомоги через територіальні центри в громадах; надання адміністративних послуг через центри обслуговування; управління школами та дошкільними закладами; організацію первинної медичної допомоги; утримання та організацію клубів, бібліотек, стадіонів та спортивних майданчиків. Це підтверджує, що розподіл повноважень є одним із ключових принципів децентралізації, який передбачає, що органи влади, найближчі до громадян, мають найбільші повноваження, оскільки вони можуть найефективніше та найекономічніше забезпечити реалізацію завдань та надання послуг [57].

У компетентних територіальних громадах місцеві органи влади мають гарантувати надання всіх необхідних публічних послуг громадянам, що означає їх здатність забезпечувати адміністративні послуги для населення [28, с. 4].

Під час реформування системи місцевого самоврядування Україна вирішила рухатися шляхом добровільного об'єднання громад, створюючи механізми для стимулювання та підтримки тих, хто вирішить цей шлях пройти. Таким чином, об'єднана територіальна громада фінансується на тих же засадах, що й міста обласного значення, отримуючи 60% податку на доходи фізичних осіб. Ці кошти використовуються на утримання дитячих садків, шкіл, клубів, бібліотек, спортивних споруд та інших установ. Держава надає субвенції на освіту, медицину, а у разі недостатності коштів - дотацію вирівнювання. Крім цього, держава стимулює об'єднані громади, виділяючи додаткові кошти та сприяючи залученню міжнародних фінансів для проектів з реконструкції установ бюджетної сфери. Самоврядна територіальна громада отримала можливість самостійно розпоряджатися своїми фінансами, що

сприятиме більш раціональному розподілу бюджетних коштів. Крім того, рада громади самостійно визначає кількість потрібних службовців, встановлює їм зарплати тощо [31].

Створення об'єднаних територіальних громад передбачає подолання низки складних викликів, таких як залежність від центру, слабкість інфраструктури та фінансів, деградація сільських районів, високий рівень залежності від дотацій, низька привабливість для інвесторів та інші проблеми. Зміни в місцевих фінансах в умовах децентралізації потребують створення потужних територіальних громад, що можливо досягається через їх об'єднання та залучення органів місцевого самоврядування до активної участі у наповненні своїх бюджетів [28, с. 5].

Отже, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є ключовим етапом децентралізаційної реформи в Україні, спрямованої на зміцнення місцевого самоврядування та покращення якості надання послуг населенню. Об'єднання територіальних громад дозволяє об'єднати ресурси, збільшити ефективність управління та забезпечити більш рівномірний розвиток регіонів. ОТГ отримують більше повноважень і фінансових ресурсів, що сприяє їхній фінансовій самостійності та здатності здійснювати розвиток на місцевому рівні. Створення ОТГ сприяє покращенню надання комунальних послуг, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, благоустрою та інфраструктури. Місцеве самоврядування в ОТГ стимулює активну участь громадян у вирішенні місцевих питань, зміцнює демократичні процеси та підвищує відповідальність влади перед громадянами. Створення ОТГ сприяє збереженню стабільності та стимулює розвиток місцевих громад, що є важливим чинником для загального економічного та соціального зростання країни.

Таким чином, створення об'єднаних територіальних громад є важливим етапом у процесі децентралізації в Україні, що сприяє покращенню управління, збільшенню фінансової самостійності та підвищенню якості життя громадян.

2.3 Вплив децентралізації на розвиток громад: переваги та недоліки

З поступовим впровадженням децентралізації в життя, мешканці віддалених куточків України почали вірити у можливість своїх громад ефективно розвиватися і досягати гідного майбутнього. В селах і невеликих містах почали з'являтися доглянуті парки, сквери, автобусні зупинки та освітлені вечорами вулиці. Для великих міст чи обласних центрів це може здаватися незначним, але для віддалених місць ці зміни стали сигналом про початок позитивних змін. Децентралізація дала багатьом українцям надію на краще майбутнє для їхніх регіонів. До основних досягнень можна віднести збільшення доходів місцевих бюджетів завдяки бюджетній децентралізації, завершення процесу об'єднання громад, затвердження нового адміністративно-територіального поділу через укрупнення районів, поживлення економічної діяльності в ОТГ, розвиток співпраці між громадами, а також підвищення рівня залученості жителів до соціального та політичного життя своїх громад [18, с. 70].

Варто окремо розглянути механізм об'єднання територіальних громад, а точніше його вдосконалення. Це впливало на те, наскільки легко або складно відбувалося їх об'єднання. До 2017 року діяла така процедура: якщо до вже створеної громади приєднувалися нові населені пункти, мали проводитися нові вибори. Це ставало перешкодою для об'єднання або приводом для відмови, особливо для громад, центром яких були великі міста, ради яких не були зацікавлені в участі у цьому процесі. Крім того, міста обласного значення отримували додаткові надходження до своїх бюджетів у вигляді акцизу з пального, алкоголю та тютюнових виробів. У такій ситуації ці міста не були зацікавлені ділитися частиною бюджетних надходжень з навколишніми населеними пунктами [18, с. 70].

Науковець В. Малиновський звертає увагу на ще одну причину небажання об'єднуватися — відмінності в способі життя міських та сільських жителів. Часи, коли багато людей прагнули переїхати до міста, вже минули.

Сьогодні спостерігається зворотній процес, коли містяни хочуть жити в навколишніх селах. Таким чином, виникла дилема: міські ради не бажають ділитися бюджетними ресурсами, а села не квапляться об'єднуватися з містами у нові ОТГ. Окрім соціально-культурних та психологічних аспектів, є й практичні проблеми. Наприклад, різні громади мають проблеми з доступом сільських жителів до міської інфраструктури, такої як школи, лікарні, транспортне сполучення, пільговий проїзд. Ці питання можна вирішити ефективніше, якщо приєднати навколишні села до міст обласного значення. Тому у 2017 році було внесено зміни до закону про добровільне об'єднання громад: голову ОТГ, до якої приєднується сусідня громада, не переобирають, а вибори депутатів ради ОТГ проводяться лише на приєднаній території. У 2018 році цей механізм поширили і на міста обласного значення, що дало значний поштовх процесу добровільного об'єднання громад [23, с. 14].

Ще одним позитивним наслідком децентралізації стало пожвавлення економічної активності в об'єднаних громадах. Наприклад, у сфері обслуговування почали з'являтися нові заклади харчування в оновлених старих будівлях і клубах, а також надання кейтерингових послуг на різних сімейних заходах. Підприємництву сприяла можливість отримання всіх адміністративних послуг безпосередньо в межах громади, включаючи дозвільні документи для бізнесу. Якість наданих послуг також значно покращилася.

Децентралізація відкрила можливості для розвитку нових форм співпраці між громадами, особливо сусідніми. Закон про співробітництво територіальних громад дозволяє реалізовувати спільні проекти в сферах культури, спорту, освіти та охорони здоров'я. Загалом, децентралізація з самого початку надала громадянам більше можливостей впливати на зміни у своїй громаді, оскільки впливати на місцеву владу легше, ніж на районну або обласну [19, с. 34].

На перших етапах децентралізації активістам і небайдужим мешканцям було відносно легко потрапити до місцевих рад, адже політичні партії ще не

приділяли достатньої уваги громадам у політичному контексті. Місцеві вибори 2020 року вже продемонстрували більший інтерес партій до місцевої політики. Залучення громадян до життя своїх громад також стимулювалося створенням таких інструментів місцевої демократії, як електронні петиції та бюджет участі. Незважаючи на певні недоліки цих механізмів, вони посилюють реформу децентралізації, привертаючи увагу людей до вирішення проблем своєї громади [18, с. 71].

Хоча процеси децентралізації призвели до багатьох позитивних змін на загальнодержавному та місцевому рівнях, вони також супроводжуються низкою проблем і суперечностей, які потребують вирішення. Зокрема, обласні та районні ради досі не мають повноцінних виконавчих органів (виконкомів), що є порушенням Європейської хартії місцевого самоврядування [19, с. 36].

Незважаючи на позитивні зміни, об'єднані територіальні громади стикаються з викликами. На сьогоднішній день вони мають проблеми з нестачею фінансових ресурсів для великих інфраструктурних проектів, з кадровим забезпеченням, особливо в малих та віддалених громадах, а також з управлінням та координацією між різними рівнями влади.

На території України об'єднані територіальні громади на сході, півдні та півночі країни значно постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. Відновлення цих громад потребує значних фінансових зусиль і міжнародної підтримки. Основними завданнями є відновлення житлової та соціальної інфраструктури та створення умов для повернення мешканців [8, с. 259].

Отже, для успішного завершення реформи необхідно виконати декілька ключових етапів: покращення законодавчої бази, внесення конституційних змін щодо адміністративно-територіального устрою держави, а також проведення перепису населення для збору актуальних демографічних даних. Важливо попередньо організувати громадські консультації та експертні дискусії, залучаючи міжнародних фахівців. В сучасних умовах складно лише визначити завдання, але й установити їхню пріоритетність і терміни виконання

через постійні нові виклики, що сповільнюють реалізацію децентралізації публічної влади. Проте важливо продовжувати роботу, оскільки досягнуті результати свідчать про правильний напрямок розвитку [8, с. 260].

Стан об'єднаних територіальних громад в Україні у 2023 році відзначається продовженням процесу децентралізації, значними досягненнями в соціально-економічному розвитку, а також серйозними викликами, пов'язаними з фінансовою спроможністю, потребами в інфраструктурі та наслідками військової агресії. Подальший розвиток ОТГ залежить від ефективного управління, приваблення інвестицій та міжнародної підтримки у відновленні постраждалих територій.

Вплив децентралізації на розвиток громад є суттєвим і багатограним, включаючи як значні переваги, так і певні недоліки. Децентралізація дозволяє місцевим органам влади краще розуміти потреби своїх громадян і відповідно надавати більш якісні та ефективні послуги, сприяє активнішій участі громадян у прийнятті рішень, що підвищує прозорість та підзвітність місцевої влади. Передача фінансових ресурсів на місцевий рівень сприяє більш ефективному використанню бюджетних коштів та розвитку місцевої економіки. Місцеві органи влади отримують можливості для стимулювання економічного розвитку, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Перенесення повноважень на місцевий рівень дозволяє зменшити бюрократичні перепони та пришвидшити процес прийняття рішень.

Натомість, існує ризик, що не всі громади зможуть однаково ефективно використати нові повноваження та ресурси, що може призвести до нерівномірного розвитку регіонів. Місцеві органи влади можуть не мати достатнього досвіду та компетенції для ефективного управління новими повноваженнями. Не всі громади мають однакову фінансову базу, що може створювати проблеми з фінансуванням місцевих проектів та програм. Передача значних повноважень на місцевий рівень може збільшити ризики корупції, якщо не буде належного контролю та підзвітності. Впровадження

децентралізації може зустріти опір як з боку центральних органів влади, так і з боку місцевих еліт, що можуть втратити свої привілеї.

Отже, децентралізація має значний позитивний вплив на розвиток громад, зокрема через покращення якості послуг, підвищення фінансової автономії та залучення громадян до управлінських процесів. Водночас, для досягнення максимальних переваг необхідно враховувати можливі недоліки та ризики, забезпечуючи належний контроль, підтримку та навчання місцевих органів влади. Таким чином, децентралізація є потужним інструментом для стимулювання розвитку громад за умови ефективного впровадження та підтримки.

Висновки до розділу 2

Процес децентралізації в Україні, розпочатий у 2014 році, є одним з найважливіших реформаторських кроків, спрямованих на зміцнення місцевого самоврядування та підвищення ефективності управління на місцях. Основні етапи децентралізації включали бюджетну децентралізацію, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та укрупнення районів.

До основних його досягнень можна віднести:

1. Фінансову децентралізацію, яка підвищила рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів, що створило умови для мотивації органів місцевого самоврядування до збільшення доходів. Це дозволило громадам самостійно розпоряджатися отриманими коштами, спрямовуючи їх на благоустрій, розвиток інфраструктури, ремонт шкіл, стадіонів та інших об'єктів.

2. Створення об'єднаних територіальних громад, яке дозволило об'єднати ресурси та підвищити ефективність управління, що сприяло більш рівномірному розвитку регіонів. За період з 2015 по 2019 роки в Україні

добровільно було створено 982 об'єднані територіальні громади, які об'єднали приблизно 4500 колишніх місцевих рад. Це сприяло консолідації територій громад і розширенню повноважень місцевого самоврядування.

3. Укрупнення районів, що дозволило зменшити кількість адміністративних одиниць, що, у свою чергу, сприяло оптимізації управлінських процесів. У 2020 році кількість існуючих районів зменшилась із 490 до 136, що дозволило створити нову систему районування та підвищити ефективність управління на місцях.

У свою чергу, реформа децентралізації стикнулася з численними проблемами та викликами.

Нестача фінансових ресурсів для великих інфраструктурних проєктів та кадрове забезпечення, особливо в малих та віддалених громадах. Багато громад і далі залежать від державних дотацій для забезпечення своєї фінансової стійкості, що створює додаткові виклики для їхнього розвитку.

Вплив військової агресії на розвиток громад, особливо на сході, півдні та півночі країни, що потребує значних фінансових зусиль для відновлення. Відновлення цих громад потребує значних фінансових зусиль і міжнародної підтримки, зокрема для відновлення житлової та соціальної інфраструктури та створення умов для повернення мешканців.

Неоднорідність розвитку регіонів через різний рівень фінансової бази та досвіду місцевих органів влади. Це може призвести до нерівномірного розвитку регіонів, що потребує додаткових зусиль для забезпечення рівномірного розвитку всіх громад.

Однак, незважаючи на усі виклики та проблеми, реформа децентралізації відкриває значні перспективи для розвитку територій:

- за рахунок підвищення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування через розвиток місцевих підприємств, агропромислового сектору та туризму. За підтримки державних програм і міжнародних грантів в регіонах реалізуються проєкти з будівництва та ремонту доріг, шкіл, лікарень, водопроводів та інших соціальних об'єктів інфраструктури;

- розвиток інфраструктури за підтримки державних програм і міжнародних грантів, зокрема впровадження енергоефективних технологій. Велика частина інвестицій направлена на розвиток енергетичної інфраструктури, що сприяє підвищенню енергоефективності та зменшенню залежності від зовнішніх джерел енергії;

- залучення громадян до управлінських процесів через створення механізмів місцевої демократії, таких як електронні петиції та бюджет участі. Це сприяє підвищенню прозорості та підзвітності місцевої влади, а також активнішій участі громадян у прийнятті рішень.

Таким чином, децентралізація в Україні є потужним інструментом для стимулювання розвитку громад за умови ефективного впровадження та підтримки. Вона сприяє покращенню якості послуг, підвищенню фінансової автономії та залученню громадян до управлінських процесів, що є важливим чинником для загального економічного та соціального зростання країни. Для досягнення максимальних переваг необхідно враховувати можливі недоліки та ризики, забезпечуючи належний контроль, підтримку та навчання місцевих органів влади.

РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1 Виклики впровадження децентралізації в Україні

Децентралізація є однією з найважливіших реформ в Україні яка реально реалізована за більш як тридцятирічну історію незалежності. Реформа децентралізації влади покликана створити умови для більш ефективного управління, зміцнення місцевого самоврядування та покращення якості життя громадян. Ця реформа має на меті передати значну частину повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих органів, забезпечуючи їм більше самостійності та відповідальності. Проте впровадження децентралізації в Україні супроводжується значними викликами, які впливають на темпи та якість її реалізації.

Розгляд викликів впровадження децентралізації в Україні є важливим для розуміння того, як можна зробити цей процес максимально ефективним і результативним, забезпечуючи сталий розвиток українських громад і підвищення якості життя громадян.

Серед проблем, що постають у процесі децентралізації, вважаю за доцільне виділити ключові та надати їх детальну характеристику. Розуміння ключових проблем дозволить напрацювати комплекс заходів, які дозволять мінімізувати негативні впливи та у середньостроковій перспективі вирішити їх.

На мою думку, основними викликами з якими стикнулася реформа децентралізації є:

- проблема фінансової спроможності громад;
- проблема кадрового дефіциту в громадах;
- інфраструктурні проблеми;

- проблеми координації між рівнями влади.

Розглянемо детальніше кожен з них.

Фінансова спроможність громад є однією з основних перешкод для ефективної реалізації реформ децентралізації в Україні. Під фінансовою спроможністю розуміється здатність місцевих органів самоврядування забезпечувати виконання своїх функцій, фінансувати соціальні та інфраструктурні проекти, а також сприяти розвитку місцевої економіки, використовуючи власні ресурси [53].

Одним із головних аспектів фінансової спроможності є здатність громад забезпечувати стабільні та достатні доходи. Це включає здатність мобілізувати власні податкові надходження, ефективно управляти фінансовими ресурсами, а також використовувати місцеві бюджети для розвитку інфраструктури та соціальної сфери. Однак в Україні фінансова спроможність громад залишається недостатньою, що значною мірою обмежує можливості місцевого самоврядування [63].

Однією з основних причин проблеми фінансової спроможності є нерівномірний розподіл фінансових ресурсів серед різних громад. Після впровадження децентралізації та передання частини повноважень місцевим органам, частина громад не має достатніх фінансових можливостей для забезпечення виконання своїх функцій. Особливо це стосується сільських та малих міських громад, де рівень доходів значно нижчий, ніж у великих містах. Для таких громад основним джерелом доходів залишаються державні трансферти, а місцеві податки часто не здатні покрити витрати на забезпечення базових послуг.

Місцеві бюджети значною мірою залежать від податків, які збираються на території громади. Однак для багатьох сільських та малих громад податкова база обмежена. Низька платоспроможність населення та відсутність великих підприємств обмежують можливості для збору значних податкових надходжень. У таких громадах більша частина доходів надходить від податку на доходи фізичних осіб, що залежить від рівня зайнятості та доходів

населення. Внаслідок цього місцеві бюджети часто мають дефіцит, а громади змушені покладатися на дотації з державного бюджету для виконання своїх зобов'язань.

Для розвитку інфраструктури та покращення якості життя місцеві органи влади повинні мати доступ до фінансових ресурсів, у тому числі інвестиційних. Однак у багатьох громадах є проблеми із залученням інвестицій через недосконалу інфраструктуру, низький рівень економічної активності та відсутність сприятливих умов для розвитку підприємництва. Це обмежує можливості громад не лише у короткостроковій перспективі, а й у довгостроковому розвитку, адже інвестиції — це один із основних факторів економічного зростання.

Ще однією важливою складовою проблеми є недостатньо ефективне управління місцевими фінансами. Багато громад не мають достатньо кваліфікованих кадрів, які здатні ефективно планувати, контролювати та використовувати фінансові ресурси. Без належного фінансового менеджменту громади не можуть досягти високої ефективності у використанні бюджетних коштів, що призводить до витрат на неефективні проекти або перевищення бюджету. Часто в таких громадах відсутні належні механізми моніторингу та звітності, що ускладнює процеси контролю за витрачанням бюджетних коштів.

Незважаючи на спроби держави реформувати систему фінансування місцевих органів, більшість малих та середніх громад залишаються залежними від дотацій з державного бюджету. Це обмежує їхню здатність до самостійного розвитку та планування власних ресурсів. При цьому навіть зростання податкових надходжень не завжди дає громадам достатньо коштів для покриття всіх своїх витрат. Тому дотації залишаються основним інструментом фінансування місцевих проектів, що створює додаткову залежність від державного бюджету і політичних рішень на національному рівні [70].

Невідомою складовою проблеми фінансової спроможності громад є також низький рівень фінансової грамотності серед місцевих керівників та

службовців. Без належної освіти та підготовки у фінансовому управлінні важко забезпечити ефективне використання наявних ресурсів. Це призводить до помилок у бюджетному процесі, погано організованих тендерах та низької ефективності реалізації інфраструктурних проєктів. Зокрема, невміння правильно планувати витрати та залучати додаткові ресурси негативно впливає на фінансову спроможність громад.

Не менш складною та значущою є проблема кадрового дефіциту в громадах.

Кадровий дефіцит є однією з найактуальніших проблем, з якою стикаються місцеві органи влади в Україні в процесі децентралізації. У контексті реформи децентралізації перед органами місцевого самоврядування постала необхідність вирішення нових завдань і функцій, що потребує висококваліфікованих кадрів. Однак більшість громад, особливо у віддалених і сільських районах, не мають достатньо спеціалістів, здатних ефективно реалізувати ці завдання.

Одна з основних причин кадрового дефіциту полягає в низькій привабливості роботи в місцевих органах влади, особливо для молодих спеціалістів. Багато з них не вбачають у такій роботі перспективу для кар'єрного росту і розвитку. Відсутність відповідних соціальних гарантій, низька заробітна плата та обмежені можливості для професійного зростання змушують молодь шукати можливості для працевлаштування в більш економічно вигідних секторах. Як наслідок, місцеві органи влади часто не можуть забезпечити достатню кількість висококваліфікованих кадрів.

Багато громад, зокрема в сільській місцевості, не мають необхідної кількості фахівців для виконання делегованих державою функцій. Оскільки місцеве самоврядування на місцях часто є новим для громад, місцеві посадовці та працівники не завжди мають достатньо знань та досвіду для ефективного управління фінансами, бюджетування, впровадження соціальних та економічних проєктів. Це призводить до погіршення якості послуг, які

надаються громадам, а також до затримок у виконанні важливих адміністративних завдань.

Плинність кадрів у місцевих органах влади є ще однією складовою проблеми. Багато працівників місцевих органів влади не затримуються на своїх посадах через низьку мотивацію та незадовільні умови праці. Відсутність стабільності у кадровому складі призводить до значних витрат на навчання нових працівників та втрату знань і досвіду. Цей процес ускладнюється тим, що інколи кадри, що залишають органи влади, мають специфічні навички і знання, які важко замінити.

Для покращення роботи органів місцевого самоврядування необхідно мати фахівців, які можуть управляти ресурсами, ефективно планувати та здійснювати контроль за виконанням місцевих проектів. Однак у багатьох громадах немає належних можливостей для підвищення кваліфікації працівників. Обмежений доступ до спеціалізованих курсів та програм навчання, а також недостатнє фінансування таких заходів не дозволяє покращити рівень професійних навичок місцевих працівників. Тому кадровий дефіцит супроводжується ще й недостатнім рівнем знань і навичок у багатьох місцевих органах влади.

Ще однією причиною кадрового дефіциту є відсутність належної системи мотивації працівників місцевих органів влади. Відсутність фінансових стимулів, низька заробітна плата та слабка соціальна підтримка значно знижують мотивацію до роботи в місцевих органах самоврядування. Окрім того, інші аспекти, такі як відсутність перспектив для кар'єрного росту, негативно впливають на бажання людей працювати в органах місцевого самоврядування. Це особливо відчутно в сільській місцевості, де робота в органах влади часто не є престижною і не приносить значного фінансового чи соціального виграшу.

У свою чергу, працівники місцевих органів влади часто стикаються з надмірною кількістю завдань, що перевищує їхні можливості. Зі збільшенням кількості повноважень, переданих на місця, місцеві органи влади мають

справу з великим обсягом роботи, що створює додаткове навантаження на працівників. У віддалених громадах, де особливо велика кадрова нестача, ця проблема стає особливо критичною. Це призводить до вигорання працівників, зниження якості виконуваних завдань і, зрештою, до кадрової нестабільності.

Продовжуючи розгляд викликів з якими стикнулася децентралізація, неможливо залишити осторонь цілий пласт проблем, який формувався десятиріччями та дістався створеним громадам разом з повноваженнями. Мова йде про інфраструктурні проблеми.

Інфраструктура є основою для ефективного функціонування будь-якої громади, адже вона забезпечує життєво важливі послуги та створює умови для розвитку місцевої економіки. Проблеми з інфраструктурою в Україні, особливо в сільських та віддалених громадах, значно ускладнюють процес децентралізації та обмежують можливості місцевих органів для покращення якості життя населення.

Більшість сільських та віддалених громад в Україні мають слабо розвинену інфраструктуру. Погані дороги, відсутність належного водопостачання, каналізації та енергозабезпечення — це лише деякі з основних проблем, з якими стикаються жителі сільських територій. Відсутність якісної інфраструктури обмежує можливості для економічного розвитку, знижує інвестиційну привабливість і створює труднощі для залучення нових підприємств. Це також негативно позначається на рівні життя населення, оскільки забезпечення базових потреб стає складним через недостатнє розвитку комунальних послуг.

Однією з найбільших інфраструктурних проблем є стан доріг. Згідно з даними Мінінфраструктури, близько 40% доріг у сільських районах не відповідають стандартам якості і потребують негайного ремонту або реконструкції. Погані дороги ускладнюють транспортне сполучення, що негативно впливає на доступність медичних та освітніх послуг, а також на можливість розвитку бізнесу в таких регіонах. Погана дорожня

інфраструктура також стає перешкодою для зростання внутрішнього туризму, що могло б стати важливим джерелом доходів для місцевих громад [53].

У багатьох віддалених громадах не вистачає належних умов для забезпечення базових комунальних послуг, таких як водопостачання, водовідведення, газопостачання, енергозабезпечення. Мережі водопостачання та водовідведення в старих будівлях часто є застарілими, що призводить до частих аварій і підвищення витрат на обслуговування. Відсутність централізованого теплопостачання в деяких регіонах також ставить під загрозу нормальне функціонування житлового фонду. Проблеми з енергозабезпеченням обмежують доступ до електрики, що ускладнює повсякденне життя та діяльність бізнесу. Недостатнє фінансування та технічні труднощі у створенні нових мереж та оновленні існуючих залишають громади в залежності від старих, неефективних інфраструктурних систем.

Характеризуючи інфраструктурні проблеми, не можна оминути увагою проблеми в сфері охорони здоров'я та освіти.

Деякі громади стикаються з серйозними труднощами у забезпеченні доступу до якісних медичних послуг і освіти. Через відсутність належної інфраструктури будівлі медичних закладів часто потребують реконструкції або капітальних ремонтів, а в деяких селах відсутня навіть базова медична допомога. Оскільки медичні установи не оснащені сучасним обладнанням, це призводить до того, що місцеве населення змушене шукати допомогу в обласних чи центральних лікарнях, що створює додаткові витрати і час для пацієнтів.

У сфері освіти ситуація схожа. Багато шкіл у сільських громадах мають застарілі будівлі та недостатньо оснащені класами. Це призводить до погіршення якості навчання, що негативно впливає на рівень освітньої підготовки дітей. Більш того, в багатьох регіонах відсутні сучасні можливості для дистанційного навчання, що ставить під загрозу рівність у доступі до освіти для дітей з віддалених сіл.

Проблеми з інфраструктурою також існують у міських громадах, де, зокрема, старі житлові будівлі та інженерні мережі потребують модернізації. У великих містах часто спостерігається перевантаження інфраструктури, зокрема в сфері транспорту, водопостачання та енергозабезпечення. Міські системи житлово-комунального господарства в деяких випадках не відповідають зростаючим вимогам, що викликає регулярні аварії, затори та енергетичні перебої.

Однією з головних причин інфраструктурних проблем є недостатнє фінансування. Попри всі зусилля місцевих органів влади, вони не завжди мають достатньо ресурсів для розвитку інфраструктури. Велика частина коштів спрямовується на забезпечення поточних витрат, таких як зарплати, а не на довгострокове модернізування чи будівництво нової інфраструктури. Державна підтримка також є недостатньою, особливо в сільських громадах, де місцеві бюджети обмежені і не можуть покрити витрати на інфраструктурні проекти.

Інфраструктурні проблеми, з якими стикаються громади, є серйозною перешкодою на шляху розвитку та реформ. Вони вимагають комплексного підходу до вирішення, включаючи модернізацію існуючих мереж, залучення інвестицій, створення сприятливих умов для розвитку інфраструктурних проектів і збільшення фінансування з боку держави. Вирішення цих проблем є важливим кроком до забезпечення сталого розвитку громад та підвищення якості життя їх населення.

Ще однією важливою проблемою з якою стикнулися об'єднані громади є проблеми координації між центральними і місцевими органами влади. Децентралізація передбачала передачу значної частини повноважень місцевим органам, але процеси управління та ухвалення рішень на місцях часто зазнають уповільнень через проблеми взаємодії між різними рівнями влади.

Після реформ децентралізації виникла ситуація, коли деякі функції та повноваження були розподілені між місцевими та центральними органами влади, але не завжди чітко визначено, хто має остаточне слово в прийнятті

рішень. Це призводить до дублювання функцій, коли одночасно на місцевому та центральному рівнях ведеться робота над однаковими питаннями, що створює надмірну бюрократію та затримки в ухваленні рішень. Наприклад, рішення про фінансування соціальних проектів часто вимагає погодження на кількох рівнях, що ускладнює процес і затягує його.

Деколи існує невизначеність, хто відповідає за виконання конкретних завдань: центральні органи чи місцеві. Це може призводити до ситуацій, коли проблеми, які стосуються конкретної громади (наприклад, ремонт доріг або будівництво шкіл), не можуть бути оперативно вирішені через розбіжності у тлумаченні повноважень між державними і місцевими органами влади. Недостатнє визначення меж повноважень веде до конфліктів, а також до неефективного використання ресурсів, що в свою чергу впливає на розвиток громади.

Однією з причин проблем координації є затримки в ухваленні рішень через необхідність погодження між різними рівнями влади. Місцеві органи, отримавши повноваження для виконання певних функцій, часто чекають на погодження або на додаткові вказівки з боку центральних органів. Це уповільнює прийняття рішень і впливає на ефективність управління. Для прикладу, у сфері розвитку інфраструктури місцеві органи можуть затримувати реалізацію важливих проектів через необхідність узгодження з вищими органами влади, що створює значні затримки у виконанні проектів та використанні фінансових ресурсів.

Існує також проблема недостатньої комунікації між центральними і місцевими органами влади. Це призводить до відсутності зворотного зв'язку та спільних механізмів вирішення проблем. Місцеві органи влади часто не мають достатньої інформації про зміни в законодавстві або нові урядові ініціативи, що призводить до їхнього неефективного застосування на місцях. Додатково, відсутність комунікації може стати причиною непорозумінь у визначенні пріоритетів розвитку, що негативно впливає на цілісність і цілі місцевих програм.

Невідповідність між центральними та місцевими органами може також виникати через різницю в управлінських процесах. У багатьох випадках центральні органи мають більш жорсткі структури, тоді як місцеві органи змушені діяти в умовах постійних змін і фінансових обмежень. Це створює певні труднощі в організації взаємодії між різними рівнями управління, особливо коли йдеться про інтеграцію даних, планування та виконання спільних проектів.

Іншою суттєвою проблемою є питання фінансової координації між різними рівнями влади. Оскільки місцеві органи влади часто мають обмежені ресурси для реалізації місцевих проектів, вони залежать від державних субвенцій і трансфертів. Проте існує проблема затримок у надходженні коштів, що негативно позначається на реалізації проектів та забезпеченні функціонування важливих інфраструктурних об'єктів. Недостатня координація у фінансовій сфері призводить до неефективного використання бюджетних коштів і затримок у виконанні критично важливих завдань.

Інколи між центральними і місцевими органами не існує належних інструментів для моніторингу виконання програм і звітності. Це створює ситуацію, коли центральні органи не можуть ефективно оцінити роботу місцевих органів, а місцеві органи не отримують необхідної підтримки або зворотного зв'язку. Брак ефективних механізмів моніторингу і звітності робить труднощі у визначенні реального стану справ на місцях і у коригуванні процесів управління.

Проблеми координації між рівнями влади значно ускладнюють ефективну реалізацію децентралізації в Україні. Для подолання цих труднощів необхідно створити чітку систему управління та зворотного зв'язку між місцевими та центральними органами, визначити чіткі межі повноважень, а також удосконалити механізми моніторингу та фінансової координації. Це дозволить забезпечити більш ефективне управління ресурсами, підвищити оперативність у вирішенні місцевих проблем і сприятиме сталому розвитку громад.

3.2 Рекомендації щодо удосконалення децентралізації в Україні

Для того щоб децентралізація стала дійсно дієвим інструментом розвитку громад, необхідно вдосконалити фінансові механізми підтримки місцевих органів влади, розвивати людський капітал, модернізувати інфраструктуру та підвищити рівень управління на місцях. Важливою складовою цієї реформи також є створення ефективного механізму нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування, який забезпечить їхню підзвітність та відповідність прийнятих рішень чинному законодавству.

Запропоновані рекомендації зосереджені на ключових аспектах, які мають бути вдосконалені для подальшого успіху реформи. Зокрема, розглядаються питання фінансової підтримки громад, підвищення професійного рівня управлінських кадрів, удосконалення інфраструктури, запровадження прозорих механізмів управління, а також створення префектур як органів нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування. Ці рекомендації спрямовані на зміцнення спроможності громад до самостійного управління, створення умов для їх сталого розвитку та покращення якості життя громадян.

Таким чином, реалізація окреслених заходів дозволить Україні продовжити реформу децентралізації на якісно новому рівні, забезпечуючи гармонійний розвиток територій, підвищення рівня довіри до органів влади та посилення демократичних процесів.

Розглянемо детальніше кожен з запропонованих рекомендацій.

Фінансова підтримка громад є однією з основних складових успішної децентралізації, оскільки вона визначає здатність місцевих органів влади забезпечувати ефективне виконання своїх повноважень, розвивати інфраструктуру та надавати якісні послуги населенню. Хоча в Україні вже було здійснено низку реформ, які сприяли збільшенню фінансових ресурсів

місцевих громад, проблема їхньої фінансової спроможності залишається однією з найбільших перешкод для ефективного управління на місцях.

Однією з головних рекомендацій для удосконалення фінансової підтримки громад є збільшення частки податкових надходжень, які залишаються на місцевому рівні. Це дозволить громадам мати більше фінансових ресурсів для розвитку власної інфраструктури та покриття поточних витрат. Зокрема, важливо забезпечити більшу автономію для громад у визначенні податкових ставок і розподілі доходів, що надходять від податків, таких як податок на доходи фізичних осіб, місцеві збори та податки на майно. Це дозволить місцевим органам самоврядування отримати стабільні джерела доходів для реалізації соціальних та інфраструктурних програм.

Іншим важливим аспектом є розширення доступу місцевих органів до грантових та кредитних програм. На сьогодні багато громад стикаються з обмеженням фінансових можливостей для реалізації важливих проектів через відсутність достатніх коштів. Запровадження спеціалізованих програм фінансування з боку держави та міжнародних організацій може стати ефективним інструментом для підтримки проектів місцевого розвитку. Гранти та кредити на розвиток інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, а також для покращення соціальних послуг допоможуть громадам подолати фінансові обмеження та сприятимуть створенню нових робочих місць, покращенню якості життя населення.

Важливим інструментом фінансової підтримки громад є програми співфінансування між державним та місцевими бюджетами. Це дозволить місцевим громадам реалізовувати важливі проекти за умови, що частина фінансування надається з державного бюджету. Такий підхід забезпечить рівномірний розподіл фінансових ресурсів між різними регіонами і допоможе зосередити кошти на найбільш пріоритетних завданнях. Водночас важливо, щоб державні субсидії були спрямовані на стратегічно важливі проекти, які сприятимуть довгостроковому розвитку громад.

Важливою складовою фінансової підтримки є створення спеціальних економічних зон на території громад, що дозволить залучити інвестиції. Спеціальні економічні зони дозволяють місцевим органам влади надавати податкові пільги та інші стимули для підприємців, що сприятиме розвитку місцевого бізнесу та залученню інвестицій. Це, у свою чергу, дозволить покращити фінансовий стан громад та створити нові робочі місця, що позитивно вплине на економіку на місцях.

Надання фінансової підтримки для розвитку інфраструктури є важливим аспектом децентралізації. Для цього потрібно створити механізми, які дозволяють громадам отримувати доступ до довгострокових кредитів для фінансування великих інфраструктурних проєктів (дороги, водопостачання, енергетика). Крім того, громади повинні мати можливість отримувати фінансування для модернізації існуючих інфраструктурних об'єктів. Важливим є також розвиток партнерств між державою, місцевими органами та приватним сектором для реалізації інфраструктурних проєктів.

У свою чергу, для ефективного використання фінансових ресурсів необхідно підвищити рівень фінансової грамотності серед працівників місцевих органів влади. Це дозволить покращити планування бюджету, залучення інвестицій та управління фінансами. Підготовка та навчання фахівців у фінансових питаннях є важливим елементом для досягнення високої ефективності використання бюджетних коштів та фінансових ресурсів громад.

Фінансова підтримка громад є важливою умовою для успішної реалізації реформи децентралізації в Україні. Збільшення місцевих бюджетів, розширення доступу до грантів і кредитних програм, а також створення економічних зон і механізмів співфінансування дозволить громадам отримати додаткові ресурси для розвитку інфраструктури, покращення соціальних послуг і підтримки місцевого бізнесу. Всі ці кроки сприятимуть зростанню фінансової автономії громад і допоможуть досягти сталого розвитку на місцях.

Розвиток людського капіталу є ключовим елементом успішної реалізації децентралізації в Україні. Людський капітал, як фактор економічного та соціального розвитку, включає в себе не тільки рівень освіти та кваліфікації працівників, але й їхню здатність до адаптації, інноваційності та ефективної участі у процесах управління. Для успішної децентралізації важливо забезпечити не лише фінансову, а й кадрову спроможність місцевих органів влади. Від наявності кваліфікованих кадрів, здатних ефективно впроваджувати реформи, залежить не лише ефективність управління, а й загальний розвиток громад.

Одним з основних кроків розвитку людського капіталу є інвестування в освіту і підвищення кваліфікації працівників місцевих органів влади. Для цього потрібно створити спеціалізовані навчальні програми, які б сприяли розвитку управлінських навичок, фінансової грамотності та знань у сфері права у працівників органів місцевого самоврядування. Важливо, щоб навчання було орієнтоване на актуальні проблеми, з якими стикаються місцеві органи, а також на специфіку роботи в умовах децентралізованого управління. Такі програми повинні бути доступними для всіх працівників органів місцевого самоврядування, включаючи старших чиновників та новоприбулих кадрів.

Для залучення кваліфікованих спеціалістів до роботи в органах місцевого самоврядування важливо створити стимули для кар'єрного росту. Це включає в себе надання можливостей для професійного розвитку, підвищення на посаді та участь у важливих місцевих проектах. Місцеві органи влади повинні розробити чіткі механізми кар'єрного росту для своїх працівників, що включають просування по службі, зміцнення соціальних гарантій і підвищення рівня заробітної плати. Для молодих спеціалістів можна запровадити програми наставництва, що дозволять швидше адаптуватися до роботи в органах місцевого самоврядування.

Молоді спеціалісти часто обирають кар'єру в великих містах, оскільки там є більше можливостей для професійного зростання та високий рівень

заробітної плати. Щоб заохотити молодь працювати в місцевих органах влади, особливо в сільських та віддалених громадах, потрібно створити систему пільг, таких як фінансова підтримка для оренди чи придбання житла, пільгові кредити або можливість отримати додаткове навчання та розвиток. Можна також розробити програми стажування для молоді в органах місцевого самоврядування, що дозволить залучати талановитих молодих людей до системи управління на місцях.

Для забезпечення високої ефективності роботи кадрів місцевих органів важливо створити систему оцінки їхніх досягнень та надавати відповідні мотиваційні винагороди. Це можуть бути не лише фінансові стимули, але й моральне визнання, публічне нагородження за ефективне управління або реалізацію значущих проектів. Важливо, щоб система оцінки праці була прозорою та справедливою, що дозволить кожному працівнику бачити перспективи для особистого та кар'єрного росту.

Одним з аспектів розвитку людського капіталу є підтримка інноваційних підходів у діяльності місцевих органів влади. Керівники місцевих громад повинні бути зацікавлені в пошуку нових, більш ефективних способів управління та розвитку своїх територій. Це передбачає необхідність інвестування в програми розвитку лідерських якостей, які б стимулювали управлінців до запровадження нових технологій, практик та підходів у місцеве управління. Такі програми допоможуть місцевим лідерам стати більш ефективними в управлінні та прийнятті рішень, а також розвивати громади на основі інноваційних та сталих підходів.

Важливим кроком у розвитку людського капіталу є створення і підтримка єдиної бази даних щодо кадрів для громад. Це дозволить забезпечити систематичний підхід до підбору кадрів, організації навчання та розвитку працівників місцевого самоврядування. Такі бази допоможуть створити ефективні механізми пошуку талановитих управлінців, відповідальних за розвиток місцевих територій.

Розвиток людського капіталу є невід'ємною частиною успіху реформ децентралізації в Україні. Важливо створити умови для підвищення кваліфікації та професійного зростання кадрів місцевого самоврядування, забезпечити мотивацію молодих спеціалістів для роботи в місцевих органах, а також впровадити інноваційні підходи в управлінні. Створення сприятливих умов для професійного розвитку та кар'єрного росту дозволить місцевим органам влади підвищити ефективність управління і сприятиме сталому розвитку громад.

Покращення інфраструктури є не менш важливою складовою ніж фінансова підтримка громад та розвиток людського капіталу.

Інфраструктура є одним із основних факторів, які визначають розвиток громад. Сучасна та ефективна інфраструктура забезпечує доступ до основних життєвих послуг — водопостачання, електропостачання, транспорту, медицини, освіти — що є необхідним для покращення якості життя громадян. Водночас, інфраструктурні проблеми залишаються однією з найбільших перешкод на шляху сталого розвитку українських громад, особливо в сільських та віддалених районах. Низький рівень розвитку інфраструктури обмежує можливості для економічного зростання, знижує інвестиційну привабливість і створює додаткові труднощі для місцевих жителів.

Одним із найбільших викликів для багатьох громад є стан дорожньої інфраструктури. Погані дороги не лише ускладнюють транспортне сполучення, а й негативно впливають на розвиток місцевої економіки. Тому необхідно спрямувати зусилля на масштабну реконструкцію та будівництво нових доріг, особливо в сільській місцевості та міжрегіональних шляхах. Важливо також розробити та впровадити стратегії, які дозволять громадам залучати додаткові кошти для фінансування дорожніх проектів через партнерство з приватними інвесторами або використання кредитних програм.

Крім того, багато громад стикаються з проблемами у забезпеченні доступу до водопостачання, водовідведення, газопостачання та енергозабезпечення. Старі комунальні мережі часто потребують заміни або

модернізації, що вимагає великих інвестицій. Тому необхідно зосередити увагу на оновленні існуючих інженерних систем і побудові нових, ефективних мереж. Місцеві органи влади повинні мати доступ до фінансових інструментів для реалізації таких проектів, таких як гранти, субвенції або пільгові кредити для оновлення інфраструктури.

Особливо актуальною за час повномасштабного вторгнення стала проблема енергозабезпечення. Особливо гостро вона відчувається у віддалених та сільських громадах. Недостатня енергетична інфраструктура не лише обмежує можливості для розвитку економіки, а й призводить до високих витрат на енергію для домогосподарств та бізнесів. Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати програми енергозбереження, модернізувати енергетичні мережі, вводити у експлуатацію власні генераційні потужності та заохочувати використання відновлювальних джерел енергії. Це дозволить знизити енергетичні витрати та підвищити енергоефективність на місцях.

Цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку громад, тому одним з основних напрямів має бути покращення цифрової інфраструктури. Це включає забезпечення доступу до швидкісного інтернету в усіх громадах, що дозволить покращити доступ до освіти, медичних послуг, а також сприятиме розвитку електронних послуг на місцевому рівні. Запровадження цифрових платформ для управління бюджетами, адміністративними послугами та моніторингу інфраструктурних проектів підвищить прозорість і ефективність роботи місцевих органів влади.

Одним з важливих аспектів інфраструктурного розвитку є створення належних умов для надання соціальних послуг. Важливо здійснювати інвестиції в реконструкцію шкіл, лікарень та інших соціальних об'єктів, що є основою для підвищення рівня життя громадян. Особливо важливо приділяти увагу розвитку інфраструктури в сільських громадах, де застаріла інфраструктура часто є основною причиною низької якості послуг.

Модернізація шкіл та медичних закладів дозволить покращити доступ до якісної освіти та медицини для жителів віддалених регіонів.

Покращення інфраструктури включає не тільки розвиток комунальних та транспортних мереж, але й створення комфортного середовища для життя. Це включає розвиток зелених зон, парків, спортивних майданчиків, а також поліпшення умов для громадського транспорту та пішоходів. Для залучення інвестицій у таку інфраструктуру необхідно створити механізми державної та приватної підтримки, що дозволить громадам реалізовувати проекти без значного навантаження на місцеві бюджети.

Важливо, щоб місцеві органи влади мали ефективні інструменти для управління інфраструктурними проектами. Це включає впровадження систем моніторингу та звітності за виконанням проектів, що дозволить зменшити корупційні ризики та покращити контроль за використанням фінансових ресурсів. Запровадження стандартів якості та управлінських практик для реалізації інфраструктурних проектів підвищить ефективність їх виконання.

Покращення інфраструктури є основою для сталого розвитку громад і успішної реалізації децентралізації в Україні. Оновлення дорожньої, комунальної та енергетичної інфраструктури, розвиток соціальних послуг і цифрових технологій є важливими кроками для забезпечення якісного життя населення. Для цього необхідно залучати як державні, так і приватні інвестиції, створюючи сприятливі умови для розвитку місцевої економіки та зниження навантаження на громади.

Четвертою рекомендацією, яку я вважаю за доцільне впровадити для вирішення проблем про які йшлося у пункті 3.1 цього розділу, є удосконалення механізмів управління.

Удосконалення механізмів управління є важливою умовою для ефективного функціонування децентралізованих органів влади в Україні. Після реформи децентралізації місцеві органи влади отримали більші повноваження, однак на практиці часто виникають труднощі в управлінні, пов'язані з недостатньо чіткими процедурами, відсутністю належних

інструментів для контролю, а також із високим рівнем бюрократії. Для того, щоб децентралізація приносила максимальні результати, необхідно забезпечити вдосконалення управлінських механізмів на місцях, що дозволить зменшити витрати, підвищити ефективність використання ресурсів і покращити якість надання публічних послуг.

Однією з основних проблем на місцевому рівні є надмірна бюрократія та складність адміністративних процедур. Це створює бар'єри для ефективного прийняття рішень, уповільнює реалізацію проектів і підвищує витрати. Для удосконалення механізмів управління необхідно впроваджувати принципи оптимізації адміністративних процесів, зокрема через автоматизацію та цифровізацію. Важливо спростити процедури видачі дозвільних документів, реєстрації підприємств, а також скоротити кількість паперових документів, що мають обробляти органи місцевого самоврядування.

Надзвичайно актуальним сьогодні є впровадження електронного урядування та цифрових платформ.

Електронне урядування — це потужний інструмент для підвищення ефективності управлінських процесів. Важливо розвивати цифрові платформи для надання адміністративних послуг, управління місцевими бюджетами, а також для забезпечення прозорості і підзвітності органів місцевого самоврядування. Це дозволить громадянам та бізнесу швидше отримувати послуги, а органам влади — ефективніше здійснювати моніторинг і контроль за виконанням публічних програм. Зокрема, необхідно запровадити електронні системи для голосування на місцевих виборах, управління бюджетами та адміністрування публічних закупівель, що забезпечить високу прозорість процесів [66].

У свою чергу, для покращення ефективності роботи місцевих органів влади необхідно створити систему моніторингу та оцінки результативності управлінських рішень. Це включає створення чітких критеріїв для оцінки виконання місцевих програм і проектів, впровадження механізмів зворотного зв'язку з громадянами та бізнесом. Такі системи дозволяють оцінювати

ефективність управлінських рішень, виявляти слабкі місця в роботі органів місцевого самоврядування і вчасно коригувати стратегії розвитку.

Однією з основних проблем у сфері управління є відсутність прозорості в діяльності місцевих органів влади. Для цього необхідно запровадити систему публічного звітування, де місцеві органи влади повинні регулярно звітувати перед громадянами про використання бюджетних коштів, виконання соціальних проектів і програм. Крім того, важливо забезпечити доступ громадян до інформації про діяльність органів місцевого самоврядування через онлайн-платформи, публікації звітів та участь громадян у процесах прийняття рішень.

Удосконалення механізмів управління на місцевому рівні є ключовим фактором для успішної реалізації реформи децентралізації в Україні. Спрощення бюрократії, впровадження електронного урядування, створення системи контролю за ефективністю управління, розвиток кадрового потенціалу, забезпечення прозорості та підзвітності органів влади — все це сприятиме покращенню управлінських процесів, підвищенню рівня довіри громадян до місцевої влади та забезпеченню сталого розвитку громад.

Остання, але як на мене найважливіша серед усіх рекомендацій, без імплементації якої, досягнення впровадження усіх попередніх буду зведені нанівець – це творення префектур як органів нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Створення префектур є важливим і необхідним кроком у процесі вдосконалення управлінської системи України в рамках реформи децентралізації. Префектури виконуватимуть роль контролюючих органів, які забезпечують дотримання законності на місцях, а також допомагають у координації дій між органами місцевого самоврядування та центральною владою [54]. Проте важливо, щоб роль префектур не обмежувала автономії місцевих органів влади, що є однією з основних цілей децентралізації, а

скоріше доповнювала їх функціонування, забезпечуючи додаткові механізми контролю та захисту законності на місцях.

Метою створення префектур є забезпечення дотримання єдиного правового поля та стандартів на всіх рівнях управління, а також підтримка органів місцевого самоврядування у виконанні їхніх повноважень. Префектури повинні бути незалежними від місцевих органів влади, але одночасно працювати з ними в партнерстві, надаючи необхідну експертну допомогу в питаннях законодавчого контролю, фінансування та реалізації державної політики. Їх основна роль полягає в забезпеченні законності рішень органів місцевого самоврядування та контролю за тим, щоб рішення місцевих органів відповідали Конституції та національному законодавству.

Таким чином, префектури не мають виконувати функцію виконавчої влади на місцях, але повинні бути наділені повноваженнями щодо нагляду за місцевим самоврядуванням, без втручання у внутрішні процеси громад. Вони будуть виконувати роль гаранта, який перевіряє, чи дотримуються місцеві органи вимог законодавства і чи не порушують вони права громадян.

Префектури виконуватимуть низку ключових функцій, які допоможуть забезпечити ефективне функціонування місцевих органів влади, підвищення рівня управління і нагляду на місцях.

Префектури будуть здійснювати перевірку рішень органів місцевого самоврядування на відповідність Конституції, чинним законам і міжнародним стандартам. Якщо буде виявлено порушення або рішення, що суперечить закону, префектура матиме право скасувати таке рішення або звернутися до суду.

Крім того, префектури забезпечуватимуть моніторинг реалізації державних програм на місцях, зокрема у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, екологія тощо. Вони мають переконатися, що місцеві органи влади правильно виконують вказівки та закони, що стосуються національних ініціатив.

Не обмежуючись виключно контрольною функцією, префектури повинні надавати консультації та рекомендації органам місцевого самоврядування з питань законодавства, ефективного використання бюджетних коштів та розробки стратегічних планів розвитку громад. Це допоможе місцевим органам краще орієнтуватися в правовому полі та забезпечить їхню більш ефективну роботу.

Префектури виконуватимуть контроль за забезпеченням прав і свобод громадян на місцевому рівні, стежитимуть за виконанням рішень, що стосуються прав людини, забезпечення доступу до соціальних послуг, охорони здоров'я та освіти. Вони повинні діяти як посередники, вирішуючи конфлікти між громадянами та місцевими органами влади.

Префектури будуть здійснювати контроль за використанням бюджетних коштів, що передбачаються на рівні місцевих громад. Це включатиме не тільки перевірку наявності порушень законодавства у фінансуванні, але й контроль за економічною ефективністю використання цих коштів.

Префектури повинні мати чітку організаційну структуру, щоб забезпечити ефективне виконання своїх функцій. Вони мають бути підпорядковані центральному уряду, проте працювати на місцях. Це дозволить уникнути конфліктів інтересів та забезпечить незалежність префектур у виконанні своїх контрольних функцій. Місцеві префектури повинні взаємодіяти з органами місцевого самоврядування, однак їх роль має бути консультативною та контрольною, а не замінити місцеві органи влади [54].

Крім того, важливо, щоб префектури підтримували тісний зв'язок з іншими органами влади на центральному рівні, щоб забезпечити ефективний моніторинг виконання державної політики, а також з організаціями громадянського суспільства для забезпечення більшої прозорості та участі громадян у процесах управління.

У рамках децентралізації в Україні важливо забезпечити баланс між наглядом і автономією місцевих органів влади. Префектури повинні виконувати контрольні функції без перешкод для нормального

функціонування органів місцевого самоврядування. Вони повинні забезпечити законність та відповідність рішень органів місцевої влади загальнодержавним цілям і стандартам, але при цьому не повинні втручатися в повсякденну діяльність громад.

Інститут префектур має стати важливим елементом нової моделі взаємодії центральної та місцевої влади. Їх створення дозволить зберегти принципи децентралізації, надаючи місцевим органам влади більше повноважень, одночасно забезпечуючи контроль і підтримку з боку центральної влади для запобігання правовим порушенням.

У свою чергу, створення префектур супроводжується певними викликами. Одним з головних є забезпечення ефективного функціонування префектур без надмірного втручання в діяльність місцевих органів. Надмірний контроль з боку префектур може призвести до ослаблення автономії органів місцевого самоврядування і зменшення їхнього бажання працювати ефективно. Тому важливо, щоб префектури мали чітко визначену роль, яка не буде порушувати принципи децентралізації.

Проте створення префектур відкриває й великі можливості для покращення якості управління на місцевому рівні. Префектури можуть стати важливим інструментом у створенні стабільної системи контролю та забезпеченні законності на місцях, а також у сприянні розвитку місцевих громад. Це дозволить не лише забезпечити виконання законів, а й підвищити рівень довіри громадян до місцевої влади.

Створення префектур як органів нагляду за діяльністю місцевих органів самоврядування є важливим кроком у розвитку системи управління в Україні, що має посилити законність на місцях, підвищити прозорість управлінських процесів та забезпечити ефективне співробітництво між центральною та місцевою владою. Правильне впровадження інституту префектур дозволить забезпечити баланс між контролем і місцевою автономією, сприятиме ефективній роботі місцевих органів самоврядування та зміцненню демократичних принципів управління в Україні.

3.3 Інтеграція міжнародного досвіду

Інтеграція міжнародного досвіду децентралізації є важливим етапом для вдосконалення системи місцевого самоврядування в Україні. Процес децентралізації вимагає не тільки адаптації до внутрішніх реалій країни, але й врахування досвіду інших держав, які пройшли подібний шлях. Вивчення міжнародних практик дозволяє уникнути типових помилок, прискорити процес адаптації та забезпечити більш ефективну організацію управління на місцевому рівні [6].

Інтеграція міжнародного досвіду децентралізації дозволяє Україні вивчити успішні моделі управління на місцевому рівні в інших країнах. Країни з розвиненими системами місцевого самоврядування, такі як Польща, Словаччина, Литва, Франція та Великобританія, мають багатий досвід, який можна адаптувати до українських реалій. Вивчення того, як у цих країнах були реалізовані реформи децентралізації, допомагає визначити ефективні стратегії, а також механізми, що допомогли зменшити негативні наслідки.

Міжнародні організації, такі як Світовий банк, Європейський Союз, Програма розвитку ООН (UNDP) та інші, активно підтримують країни, що реалізують децентралізацію, надаючи технічну та фінансову допомогу. Ця підтримка включає в себе не лише фінансування, а й надання експертних консультацій, розробку методичних рекомендацій, а також впровадження інструментів для управління та моніторингу. Вивчення міжнародного досвіду і отримання такої підтримки дозволяє Україні не тільки реалізувати реформи ефективніше, але й скоротити час на досягнення бажаних результатів.

Багато європейських країн та інших розвинених держав мають чітко налагоджену систему децентралізації, яка базується на високих стандартах якості, прав людини та демократичних процесах. Інтеграція цих стандартів в українську систему дозволяє забезпечити відповідність сучасним вимогам у сфері управління. Крім того, адаптація міжнародних стандартів під українські

реалії дає можливість посилити демократичні засади, покращити управлінську прозорість і підвищити довіру громадян до органів місцевого самоврядування.

Міжнародний досвід децентралізації допомагає створити основу для міжнародного співробітництва на місцевому рівні. Взаємодія з іноземними партнерами, участь у міжнародних ініціативах та програмах дозволяють українським громадам залучати інвестиції, отримувати доступ до інноваційних технологій та новітніх підходів у розвитку інфраструктури. Міжнародні організації також допомагають громадам у створенні умов для розвитку місцевого бізнесу, підтримки малого та середнього підприємництва, а також в інших сферах, що сприяють економічному зростанню [19].

Одним з ключових аспектів успіху децентралізації є професіоналізм кадрів, які здійснюють управління на місцях. Вивчення міжнародного досвіду дозволяє вдосконалити управлінську культуру, впровадити нові підходи до кадрової політики та навчання місцевих посадовців. Міжнародні програми навчання та обміну досвідом з іншими країнами дають можливість підвищити кваліфікацію місцевих лідерів і фахівців, а також дозволяють розвивати стратегічне планування та управління в громадах.

Інтеграція міжнародного досвіду дає можливість досягти єдності в підходах до реформи децентралізації на всіх рівнях управління. Важливо, щоб кожна громада мала розуміння загальних цілей і принципів розвитку місцевого самоврядування, що дозволить їй адаптувати успішні іноземні практики до конкретних умов. Міжнародні консультації і обговорення на рівні урядів та місцевих органів влади дозволяють досягти спільного розуміння в питаннях розвитку децентралізації.

Інтеграція міжнародного досвіду в процес децентралізації в Україні є важливою складовою для успішного розвитку місцевого самоврядування. Вивчення кращих практик, впровадження міжнародних стандартів, залучення фінансової і технічної допомоги, а також розвиток кадрів є важливими кроками до створення ефективної системи місцевого управління. Це дозволяє не тільки прискорити процеси реформ, але й сприяє розвитку громад,

покращенню якості життя населення та забезпеченню сталого економічного зростання на місцях [29].

Досвід таких країн, як Польща, Словаччина та Литва, є надзвичайно цінним для України, адже ці держави мають схожі історичні, соціальні та економічні умови.

Зокрема, досвід Польщі демонструє, як успішна адміністративно-територіальна реформа та фінансова децентралізація можуть забезпечити розвиток місцевих громад. Словаччина є прикладом того, як оптимізація адміністративного управління і підтримка місцевого економічного розвитку сприяють зміцненню місцевого самоврядування. Досвід Литви показує, як прозорість, підзвітність та залучення громадян до процесів управління можуть підвищити ефективність роботи органів влади на місцях.

Цей пункт присвячений аналізу міжнародного досвіду децентралізації, який може бути адаптований до українських реалій. Розгляд досвіду Польщі, Словаччини та Литви дає можливість не лише зрозуміти, які інструменти та механізми можуть бути ефективними для України, але й уникнути типових помилок, з якими стикалися ці країни на початку реформ.

Польща є одним із найбільш успішних прикладів країни, що здійснила успішну децентралізацію, і її досвід є дуже важливим для України. Польща розпочала реформи місцевого самоврядування ще в 1990-х роках, що стало основою для розвитку місцевих громад, покращення управління та підвищення рівня життя населення [71].

Польща розпочала процес децентралізації шляхом адміністративно-територіальної реформи в 1999 році, створивши три рівні місцевого самоврядування: гміни (громади), повіти та воєводства (області). Ця система дозволила чітко розподілити повноваження та відповідальність між різними рівнями влади, забезпечивши більшу автономію місцевим громадам. Польща також запровадила принцип субсидіарності, згідно з яким усі функції, що можуть бути виконані на місцевому рівні, повинні бути передані саме на цей рівень. Це забезпечило більшу ефективність управління, оскільки місцеві

органи самоврядування мали змогу приймати рішення без надмірного втручання центральної влади [30].

Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки в Україні після початку реформи децентралізації були створені об'єднані територіальні громади (ОТГ), і це вимагає чіткої системи для визначення меж повноважень між різними рівнями місцевої влади. Вивчення польського досвіду дозволяє Україні розробити більш ефективну і стійку модель адміністративно-територіальної реформи.

Однією з найбільших проблем, яку вирішила Польща через децентралізацію, було забезпечення фінансової незалежності місцевих органів влади. Польща запровадила систему, за якою місцеві бюджети значною мірою формуються за рахунок податків, що збираються на місцях, зокрема, податку на доходи фізичних осіб (ПІТ), який залишається на місцевому рівні. Це дозволило знизити залежність від центрального бюджету і забезпечити більшу фінансову автономію для громад.

Для України такий досвід є надзвичайно корисним, оскільки одна з основних проблем українських громад полягає в недостатній фінансовій спроможності. Незважаючи на збільшення частки місцевих податків, багато громад все ще залежать від дотацій з державного бюджету. Запровадження польської моделі перерозподілу податків дозволить українським громадам отримати більше фінансових ресурсів для розвитку місцевої інфраструктури та соціальних послуг.

У Польщі значна частина повноважень передана не тільки в сфері соціальних послуг та управління, але й у сфері економічного розвитку. Польські гміни (громади) мають можливість створювати умови для розвитку місцевого бізнесу, підтримки малого та середнього підприємництва, а також сприяти залученню інвестицій. Це дозволяє громадам бути більш конкурентоспроможними і незалежними від державних субвенцій.

Цей досвід є особливо важливим для України, оскільки в Україні багато сільських громад мають обмежені можливості для економічного розвитку

через відсутність належної інфраструктури та підтримки місцевих підприємств. Польський досвід у підтримці підприємництва та залученні інвестицій можна адаптувати до українських реалій, створивши сприятливе середовище для розвитку бізнесу на місцях.

У Польщі значну роль у процесі децентралізації відіграють асоціації місцевих органів влади, які займаються координацією діяльності між різними рівнями самоврядування, обміну досвідом і захистом інтересів місцевих органів перед центральною владою. Асоціації місцевих органів влади є важливим елементом у формуванні єдиної політики місцевого самоврядування, сприяючи підвищенню ефективності управління на місцях.

Для України цей досвід є дуже важливим, оскільки в Україні також спостерігається необхідність у створенні інституцій, які б сприяли більш тісній співпраці місцевих органів влади між собою, обміну досвідом і забезпеченню ефективної взаємодії з центральними органами влади. Асоціації можуть стати платформою для формування спільних інтересів і покращення взаємодії в рамках реформи децентралізації.

Польща розробила ефективні механізми управління місцевими фінансами та залучення інвестицій у місцевий розвиток. Вони включають створення стратегій розвитку, планування та оптимізації бюджетних витрат, а також залучення міжнародних інвестицій для реалізації місцевих проектів. Польща активно використовує європейські фонди для фінансування місцевих проектів, що дозволяє інвестувати в інфраструктуру, охорону здоров'я та освіти.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки необхідно налагодити ефективне управління місцевими бюджетами та активно залучати інвестиції для реалізації важливих інфраструктурних проектів. Вивчення польської моделі управління місцевими фінансами дозволить Україні збільшити ефективність використання фінансових ресурсів на місцях і забезпечити сталий розвиток громад.

Інтеграція досвіду Польщі в процес децентралізації в Україні має величезний потенціал для покращення місцевого самоврядування. Польський досвід у створенні адміністративно-територіальних одиниць, фінансовій децентралізації, розвитку економічної інфраструктури та підтримці місцевих підприємств є важливим орієнтиром для України. Адаптація цих практик дозволить ефективно реалізувати реформи, забезпечити більшу фінансову автономію громад, поліпшити якість послуг на місцях і сприяти сталому розвитку національної економіки.

Досвід Словаччини в процесі децентралізації є ще одним важливим орієнтиром для України. Словаччина пройшла через серйозні зміни в управлінській системі, які сприяли децентралізації та посиленню ролі місцевих органів влади. Після зміни політичної системи на початку 1990-х років, Словаччина здійснила ряд важливих реформ, що дозволили покращити управлінські процеси на місцевому рівні та забезпечити сталий розвиток громад. Врахування словацького досвіду дозволяє Україні уникнути багатьох типових труднощів, а також швидше реалізувати ефективні механізми децентралізації.

Одним з основних досягнень словачинської децентралізації є значне підвищення фінансової автономії місцевих органів влади. Словаччина успішно реалізувала систему, за якою місцеві органи влади мають більш широкий доступ до місцевих податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб (РІТ). Це дозволило місцевим органам влади забезпечити стабільніші та надійніші джерела фінансування для реалізації соціальних та інфраструктурних проектів [58].

Для України цей досвід має велике значення, оскільки однією з найбільших проблем є фінансова залежність місцевих громад від державних дотацій. Адаптація словацької моделі на українських реаліях дозволить громадам мати більше фінансових можливостей для розвитку та реалізації

місцевих ініціатив, а також забезпечить більшу автономію в плануванні та управлінні місцевими бюджетами.

Словаччина приділила велику увагу спрощенню та удосконаленню адміністративного управління на місцевому рівні. У рамках реформи було проведено радикальні зміни в адміністративно-територіальному устрої, що дозволило оптимізувати структуру місцевих органів влади, зменшити бюрократичний апарат та підвищити ефективність управлінських процесів. Наприклад, у результаті реформи кількість районів була зменшена, а управлінські функції було передано до місцевих органів.

Україна може скористатися досвідом Словаччини в частині оптимізації адміністративної структури для створення більш ефективної системи управління. Важливо, щоб адміністративні одиниці в Україні були оптимізовані таким чином, щоб кожен рівень управління мав чітко визначену роль і не дублював функції інших рівнів.

Словаччина активно розвиває місцеві економіки через підтримку малого та середнього бізнесу на місцях. Однією з важливих особливостей децентралізації в Словаччині є те, що місцеві органи влади отримали значну кількість повноважень щодо розвитку економіки, що дозволяє їм активно підтримувати місцевий бізнес та залучати інвестиції. Для цього місцеві органи влади використовують механізми державних субсидій, грантів, а також інші фінансові інструменти.

Для України цей досвід є дуже важливим, оскільки в багатьох громадах є проблема з низьким рівнем економічної активності, особливо в сільських районах. Адаптація словачинської практики підтримки місцевого бізнесу дозволить стимулювати розвиток підприємництва на місцях, створювати нові робочі місця та залучати інвестиції для розвитку інфраструктури.

Словаччина активно сприяє розвитку громадської участі на місцевому рівні через механізми безпосереднього впливу громадян на прийняття рішень. Запровадження консультативних органів, громадських слухань і бюджетів

участі дозволило місцевим жителям брати активну участь у вирішенні важливих питань, що стосуються їхніх громад.

Україна повинна орієнтуватися на словацький досвід у розвитку механізмів співпраці між місцевими органами влади і громадянами. Запровадження бюджетів участі, електронних петицій і громадських слухань дозволить підвищити рівень довіри до місцевих органів влади та стимулювати активну участь громадян у місцевому управлінні.

Словаччина успішно використовує кошти Європейського Союзу для фінансування місцевих проєктів. Ці фінанси сприяють розвитку інфраструктури, соціальних послуг та екологічних ініціатив на місцях. Словаччина розробила ефективну систему доступу до європейських фондів, що дозволяє місцевим органам влади використовувати зовнішнє фінансування для реалізації важливих проєктів.

Україна може скористатися цим досвідом для покращення доступу до європейських та міжнародних фондів. Це дозволить місцевим громадам отримати додаткові ресурси для реалізації інфраструктурних проєктів, зокрема в сільських та віддалених районах, що сприятиме їхньому розвитку та підвищенню якості життя місцевих жителів.

Словаччина особливо акцентує увагу на навчанні та підвищенні кваліфікації кадрів місцевого самоврядування. Вони створили системи постійного навчання для місцевих посадовців, які включають як теоретичні знання, так і практичні навички для ефективного управління. Програми навчання включають питання стратегічного планування, управління бюджетами, ефективного використання ресурсів та взаємодії з громадянами.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки багато місцевих органів влади стикаються з браком кваліфікованих кадрів. Впровадження системи постійного навчання та підвищення кваліфікації місцевих управлінців дозволить підвищити ефективність місцевих органів і зменшити управлінські помилки.

Інтеграція досвіду Словаччини в процес децентралізації в Україні може стати важливим кроком на шляху до успішного розвитку місцевих органів влади. Завдяки вдосконаленню фінансової автономії, розвитку місцевої економіки, забезпеченню громадської участі, використанню європейських фондів та підвищенню кваліфікації кадрів, Україна зможе створити ефективну і стійку систему місцевого самоврядування, що відповідатиме вимогам сучасного часу та забезпечить сталий розвиток громад.

Литва є ще одним важливим прикладом успішної децентралізації в Центрально-Східній Європі, що має значний досвід у реформах місцевого самоврядування, які можна адаптувати до українських реалій. З початку 1990-х років Литва провела низку реформ, які сприяли зміцненню місцевого самоврядування, збільшенню його фінансової автономії, а також покращенню якості надання послуг громадянам. Литовський досвід є дуже важливим для України, оскільки країни мають схожі історичні та соціально-економічні умови, що дозволяє ефективно адаптувати литовські моделі управління.

Литва розпочала свій шлях до децентралізації через створення чіткої системи адміністративного поділу, яка включала національні, районні та місцеві органи влади [7]. Литва вирішила провести адміністративно-територіальну реформу, що зменшило кількість районів і дозволило зміцнити місцеві органи. Важливою складовою цієї реформи було створення великих та економічно спроможних муніципалітетів, здатних забезпечити високий рівень надання публічних послуг.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки в рамках реформи децентралізації було створено об'єднані територіальні громади (ОТГ). Литва показала, як об'єднання малих територіальних одиниць може сприяти покращенню управлінської ефективності, зменшенню адміністративних витрат і розвитку інфраструктури.

Фінансова децентралізація є одним із найбільших досягнень литовської реформи. Литва запровадила систему, за якою місцеві органи влади

отримують більшу частину податкових надходжень, зокрема від податку на доходи фізичних осіб (PIT). Цей механізм дозволив місцевим органам мати стабільне фінансування для вирішення місцевих питань, зокрема в сфері інфраструктури, соціальних послуг та освіти.

Для України, яка ще стикається з проблемами фінансової спроможності місцевих громад, досвід Литви є вельми корисним. Запровадження подібної моделі фінансування дозволить українським громадам зменшити залежність від державних дотацій і забезпечити більшу автономію для реалізації своїх проєктів. Литовський досвід у справі перерозподілу податкових надходжень є прикладом для України, як децентралізація може підвищити фінансову незалежність місцевих органів влади.

Литва успішно використовує інструменти децентралізації для підтримки місцевого економічного розвитку. Основними елементами литовської стратегії є створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій на місцях та підвищення конкурентоспроможності місцевих економік. Місцеві органи влади в Литві активно працюють над створенням інфраструктури для підприємців, зокрема через підтримку індустріальних парків, інноваційних хабів та бізнес-центрів. Це дозволяє місцевим громадам генерувати доходи через розвиток бізнесу, а також створювати нові робочі місця для населення.

Для України цей досвід є надзвичайно корисним, оскільки значна частина українських громад, особливо в сільській місцевості, має проблеми з економічною активністю. Впровадження подібних стратегій підтримки місцевого підприємництва дозволить стимулювати економічний розвиток на місцях, а також створити нові можливості для залучення інвестицій.

Литва є прикладом країни, де було успішно впроваджено механізми підзвітності місцевих органів влади. Усі місцеві органи зобов'язані публічно звітувати перед громадянами про використання бюджетних коштів, що забезпечує високий рівень довіри до органів місцевого самоврядування. Литва запровадила електронні системи для моніторингу та звітності, що дозволяють

громадянам в режимі реального часу слідкувати за тим, як витрачаються публічні кошти.

Україна також повинна взяти на озброєння цей досвід, оскільки прозорість та підзвітність є критично важливими для зміцнення довіри до місцевих органів влади. Впровадження цифрових платформ для публічного звітування та електронного моніторингу використання бюджетних коштів дозволить підвищити ефективність місцевого управління та забезпечити більш активну участь громадян у процесах прийняття рішень.

Литва активно розвиває механізми місцевої демократії, надаючи громадянам більше можливостей для участі в управлінні своїми громадами. У країні широко використовуються інструменти, як-от бюджет участі, громадські слухання, електронні петиції, що дозволяє громадянам безпосередньо впливати на прийняття рішень на місцевому рівні. Це сприяє зростанню довіри між органами місцевого самоврядування та їхніми громадянами, а також забезпечує більш ефективне управління через залучення різних верств населення до процесу прийняття рішень.

Для України цей досвід є важливим, оскільки активна участь громадян у процесах управління є основою для побудови сильної демократичної держави. Впровадження інструментів громадської участі в Україні дозволить зміцнити місцеву демократію та підвищити ефективність місцевого управління.

Литва активно підтримує міжмуніципальне співробітництво, яке дозволяє малим громадам об'єднувати ресурси для реалізації спільних проектів, таких як будівництво доріг, водопостачання, енергозабезпечення, тощо. Це співробітництво дозволяє досягати економії на витратах і підвищує ефективність реалізації інфраструктурних проектів, адже невеликі громади часто не мають достатніх ресурсів для реалізації великих інфраструктурних ініціатив [21].

Цей досвід є важливим для України, оскільки в Україні багато малих громад, які стикаються з обмеженими фінансовими та технічними ресурсами. Міжмуніципальне співробітництво дозволить ефективно використовувати

обмежені ресурси, а також сприятиме розвитку спільних інфраструктурних проектів.

Досвід Литви в процесі децентралізації є важливим і корисним для України. Литва продемонструвала успішне впровадження фінансової автономії місцевих органів влади, створення системи підзвітності та прозорості, розвитку місцевої економіки через підтримку підприємництва та залучення громадян до управління. Адаптація литовських практик дозволить Україні зміцнити місцеве самоврядування, підвищити ефективність управління та забезпечити сталий розвиток громад.

Впровадження міжнародного досвіду в процес децентралізації в Україні є надзвичайно важливим для успішної реалізації реформ, підвищення ефективності місцевого управління та покращення якості життя громадян. Досвід таких країн, як Польща, Словаччина та Литва, демонструє, що успішна децентралізація передбачає не тільки передачу повноважень на місцевий рівень, але й забезпечення місцевих органів влади необхідними ресурсами, фінансовою автономією, професійним кадровим потенціалом та інструментами для реального впливу на розвиток своїх територій.

Адаптація цих міжнародних практик дозволяє уникнути багатьох помилок, з якими зіткнулися інші країни, і в короткий термін отримати ефективні результати від децентралізації. Важливою складовою цього процесу є використання досвіду країн з високим рівнем розвитку місцевого самоврядування [46].

Найважливішим результатом від інтеграції міжнародного досвіду є створення сильної та ефективною системи місцевого самоврядування, яке здатне не тільки вирішувати локальні проблеми, але й забезпечувати сталий розвиток громад, сприяти поліпшенню якості життя та ефективному використанню ресурсів.

Таким чином, врахування міжнародного досвіду децентралізації в Україні сприятиме реалізації цілей реформи, зокрема підвищенню фінансової автономії місцевих органів, покращенню інфраструктури, розвитку місцевої

економіки та забезпеченню більш прозорого та ефективного управління на місцях. Це дозволить Україні значно прискорити процеси реформування та забезпечити більш швидке досягнення бажаних результатів.

Висновки до Розділу 3

Реалізація рекомендацій, спрямованих на удосконалення децентралізації, матиме суттєвий вплив на майбутнє розвитку українських громад, покращення управлінських процесів та зростання економічної та соціальної стабільності в країні. Прогресивні зміни, передбачені цією реформою, дозволять Україні стати більш ефективною в управлінні своїми територіями, підвищать рівень демократичної участі та створять умови для сталого розвитку. Нижче детальніше описані ключові очікувані результати.

Однією з основних цілей реформи децентралізації є зміцнення фінансової незалежності місцевих органів влади. Збільшення частки податкових надходжень, які залишаються на місцевому рівні, дозволить громадам значно підвищити свою фінансову автономію та здатність здійснювати управління на місцях без надмірної залежності від централізованих фінансових ресурсів. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податки на нерухомість та інші місцеві збори, які будуть залишатися на місцевому рівні, дадуть можливість органам місцевого самоврядування більш оперативно реагувати на потреби громадян і реалізовувати програми розвитку без необхідності чекати дотацій з державного бюджету.

Крім того, фінансова автономія сприятиме покращенню якості управлінських рішень на місцях, оскільки місцеві органи матимуть більше можливостей для залучення коштів на розвиток інфраструктури, підтримку соціальних ініціатив та підприємництва. Це зменшить адміністративні бар'єри і дозволить забезпечити більш ефективне використання місцевих ресурсів. У

разі виконання рекомендацій щодо розвитку податкових і фінансових інструментів, місцеві громади зможуть більш ефективно планувати свої бюджети, інвестувати в інфраструктуру та забезпечувати високий рівень надання послуг для населення.

Важливим результатом від децентралізації стане значне покращення інфраструктури, особливо в сільських і віддалених регіонах. Завдяки зміцненню фінансової незалежності місцеві органи влади отримають більше можливостей для здійснення інвестицій у будівництво та модернізацію важливих об'єктів інфраструктури. Це включає в себе дороги, водопостачання, водовідведення, енергетичні системи, медичні та освітні установи, а також соціальні об'єкти, такі як культурні центри та спортивні комплекси.

Оскільки громадськість і підприємці часто відчують дефіцит інфраструктурних можливостей для розвитку, вдосконалення інфраструктури дасть змогу не тільки покращити рівень життя місцевих жителів, але й стане каталізатором для залучення інвестицій. Завдяки реконструкції та модернізації інфраструктури, громади зможуть створити умови для розвитку малого та середнього бізнесу, а також для залучення більш значних інвестицій в економіку. Країни з розвиненою інфраструктурою є набагато привабливішими для інвесторів, що, в свою чергу, сприятиме розвитку місцевих економік, створенню робочих місць і поліпшенню економічних умов.

Інвестиції, залучені на рівні місцевих громад, також можуть сприяти створенню нових робочих місць, розвитку соціальної інфраструктури, покращенню житлових умов для місцевих жителів. Децентралізація надасть місцевим органам більшу свободу у створенні сприятливих умов для інвестицій, включаючи програму з пільгового кредитування для бізнесу, а також податкові пільги для компаній, що працюють у сфері розвитку інфраструктури.

Завдяки децентралізації в Україні місцеві органи влади зможуть ефективніше включати громадян у процеси управління своїми громадами. Однією з ключових цілей реформи є збільшення рівня демократії на місцях,

що дозволить громадянам брати активну участь у прийнятті рішень, зокрема, щодо використання бюджетних коштів та розвитку місцевих проектів.

Важливим інструментом у цьому процесі стане розвиток інструментів громадської участі, таких як бюджет участі, публічні слухання, електронні петиції, громадські ініціативи тощо. Завдяки їм громадяни зможуть мати прямий вплив на формування місцевих бюджетів, визначення пріоритетів розвитку та реалізацію соціальних проектів. Такий підхід дозволить забезпечити високий рівень довіри до органів місцевого самоврядування, оскільки місцеві жителі відчують свою залученість до процесів управління та зможуть впливати на ухвалення рішень, які прямо стосуються їхнього повсякденного життя.

Цей аспект не лише підвищить демократичні процеси, а й зміцнить громадянське суспільство, оскільки залучення місцевих жителів до управлінських процесів сприятиме формуванню активних і свідомих громадян, готових брати на себе відповідальність за розвиток своїх територій. Прозорість у прийнятті рішень та участь громадян у керуванні забезпечать більш ефективне використання ресурсів і підвищення якості місцевих послуг.

Перспективи розвитку децентралізації в Україні є надзвичайно позитивними, якщо будуть враховані всі вищезазначені аспекти. Реалізація цих рекомендацій забезпечить стабільний розвиток місцевих громад, зміцнить їхню фінансову незалежність, поліпшить інфраструктуру та надання публічних послуг, а також посилить демократію та участь громадян у процесах управління.

Децентралізація відкриє нові можливості для розвитку місцевих економік, стимулюватиме інвестиції, створить умови для ефективного управління ресурсами і, зрештою, покращить якість життя українців на місцях. Реформа також сприятиме побудові більш відкритого та підзвітного управління, де кожен громадянин матиме змогу активно впливати на процеси, які відбуваються у його громаді.

Загалом, успішна реалізація цих змін дозволить Україні рухатися вперед до більш ефективного та демократичного суспільства, де місцеві громади матимуть достатньо можливостей для розвитку та самостійного вирішення актуальних проблем.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота на тему «Децентралізація влади в Україні як механізм розвитку громад» розглянула ключові аспекти теоретичного, практичного та рекомендаційного характеру, що визначають роль децентралізації у розвитку місцевого самоврядування, забезпеченні ефективного управління ресурсами громад та підвищенні якості життя населення. На основі проведеного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Теоретична складова дослідження.

Аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази дозволив уточнити сутність децентралізації як процесу передачі повноважень і ресурсів від центральних органів влади до місцевих, що сприяє зміцненню демократичних принципів і стимулює соціально-економічний розвиток територій. Особливу увагу було приділено вивченню міжнародного досвіду (Польщі, Словаччини та Литви), що показав ефективність застосування децентралізаційних підходів у державах із подібними соціально-економічними умовами.

2. Практичний аналіз стану децентралізації в Україні.

Дослідження сучасного стану децентралізації в Україні виявило низку досягнень, серед яких:

- Успішне створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та забезпечення їх базового фінансування.
- Підвищення ролі місцевого самоврядування у вирішенні питань регіонального розвитку.
- Налагодження більш прозорих механізмів управління ресурсами громад.

Водночас виявлено суттєві виклики, зокрема недостатню фінансову спроможність малих громад, кадровий дефіцит, нерівномірний розвиток територій і слабку координацію між різними рівнями влади.

3. Практичні рекомендації для вдосконалення децентралізації.

У роботі сформульовано низку рекомендацій, спрямованих на розв'язання виявлених проблем:

- зміцнення фінансової незалежності громад. Запропоновано створення механізмів для залучення додаткових ресурсів, таких як програми грантового фінансування та стимулювання інвестицій через створення спеціальних економічних зон.

- розвиток людського капіталу. Наголошено на необхідності впровадження освітніх програм для підвищення кваліфікації працівників місцевого самоврядування та заохочення молодих спеціалістів через пільгові програми.

- інфраструктурна модернізація. Зроблено акцент на покращенні дорожньої мережі, комунікаційної інфраструктури та запровадженні цифрових платформ для управління.

- створення префектур. Запропоновано запровадити префектури як органи нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування, які б забезпечували координацію та правовий супровід їхньої діяльності.

4. Наукова новизна та перспективи.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі механізмів децентралізації в Україні з урахуванням міжнародного досвіду, що дозволяє адаптувати найкращі практики до національних умов. Практична цінність полягає у наданні конкретних рекомендацій, які можуть бути використані органами місцевого самоврядування, державними інституціями та міжнародними партнерами для подальшого вдосконалення реформи.

Підсумок

Децентралізація в Україні має значний потенціал для зміцнення місцевого самоврядування, економічного зростання та підвищення якості життя громадян. Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить зменшити наявні проблеми, забезпечити стійкий розвиток громад і зробити реформу успішною моделлю управління, яка сприятиме інтеграції України до європейського простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб’єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник центральної виборчої комісії. 2008. № 2(12). С. 46–52.
2. Батанов О. В. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики. Київ: Наукова думка, 2005. 312 с.
3. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). Право України. 2005. № 1. С. 21-25.
4. Бюджетна децентралізація: міжнародний досвід і Україна. Економічний часопис, 2020, № 7, с. 34–43.
5. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
6. Вітковський А. Сучасні тенденції децентралізації в Європі. Вісник європейських досліджень, 2018, № 10, с. 17–24.
7. Вітман В. І. Адміністративно-територіальна реформа: досвід Литви та уроки для України. Науковий вісник, 2019, № 8, с. 12–19.
8. Горохова Л., Невинна Г. Досягнення та перспективи реформи децентралізації в Україні. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Випуск 46, 2023. С. 253–261.
9. Децентралізація // Портал «Децентралізація», 2022. URL: <https://decentralization.ua/newgromada#>
10. Децентралізація влади в Україні: результати і перспективи / за ред. О. Зайця. Київ: Інститут реформ, 2018. 412 с.
11. Децентралізація і розвиток громад: монографія / за ред. І. Гриценка. Київ: Інститут економіки, 2019. 480 с.

12. Дорожня карта децентралізації // Міністерство відновлення, розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf
13. Євроінтеграція і місцеве самоврядування в Україні: зб. наук. статей. Харків: Академія правових наук, 2020.
14. Європейські принципи децентралізації та їх адаптація в Україні. Львів: Центр муніципального розвитку, 2019.
15. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Віче. 2000. № 3.
16. Зінченко О. Державне управління в Україні: основні виклики. Київ: Академія управління, 2022.
17. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Круглашов А., Бурега В. Здобутки і труднощі в реалізації децентралізації влади в Україні. Аспекти публічного управління. Том 9. № 2, 2021. С. 68-76.
19. Круглашов А.М. Європейська модель місцевого самоврядування: орієнтири для України. Влада та управління: збірник наукових праць. Вип. 5. Чернівці: „Букрек”, 2018. С. 29-42.
20. Кубраков О. Місцеве самоврядування та війна: виклики і перспективи. Вісник розвитку громад, 2023, № 5, с. 45–51.
21. Литва: децентралізація як механізм розвитку громад. Вільнюс: Університет м. Вільнюса, 2022.
22. Малиновський В. Я. Державне управління в Україні: навч. посіб. Київ: Академія державного управління, 2008. 294 с.

23. Малиновський В.Я. Міста в децентралізаційній реформі: проблеми і перспективи. Влада та управління: Збірник наукових праць. Вип. 6. Чернівці: «Букрек», 2019. С.12-21.
24. Маркіна І.А., Прилипко І.О., Свириденко С.І. Соціально-економічний розвиток об'єднаних територіальних громад як складова інноваційного потенціалу. Причорноморські економічні студії. Випуск 24, 2017. С. 50-53.
25. Матвієнко А. С. Політико-правові засади децентралізації влади в контексті адміністративної реформи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. політ. наук: спец. 23.00.02. Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України. К. : [б. в.], 2010. 23 с.
26. Матвієнко А. С. Реформа місцевого самоврядування в Україні. Український регіональний журнал, 2020, № 3, с. 21–29.
27. Мішина Н.В., Степаненко С.В. Реформа децентралізації і розвиток громад: навч.-метод. посібн для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання. Одеса: Фенікс, 2021. 107 с.
28. Мельник Л. А. Теоретичні засади формування спроможності територіальних громад в Україні. Електронне видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». № 9, 2020. С. 7 с.
29. Новітні підходи до децентралізації: світовий досвід для України. Київ: Фонд підтримки реформ, 2021.
30. Оцінка реформ у Польщі та Литві. Варшава: Центр економічних досліджень, 2021.
31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Серія «Проблеми регіонального розвитку». Львів, 2019. 209 с.
32. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-17, ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

33. Політика децентралізації в Польщі: уроки для України / за ред. В. Лук'янця. Київ: Центр політичних досліджень, 2016. 340 с.
34. Проблеми та перспективи місцевого самоврядування в Україні: зб. наук. праць. Київ: Академія самоврядування, 2019.
35. Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 07.12.1990 р. (втрата чинності 12.06.1997 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text>
36. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. (остання редакція від 01.07.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
37. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. (остання редакція від 27.06.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
38. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
39. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. (остання редакція від 04.04.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
40. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. (остання редакція від 14.05.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
41. Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік: Указ Президента України № 545 від 07.12.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545/2016#Text>
42. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закон України № 562 від 16 квітня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>

43. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України № 807 від 17.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
44. Про затвердження плану заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.03.2024 р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text>
45. Публічне управління в умовах децентралізації: монографія / за ред. В. Ткаченка. Київ: Наука, 2021. 372 с.
46. Регіональний розвиток у контексті децентралізації: досвід ЄС для України. Київ: НІСД, 2020. 290 с.
47. Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи : матеріали міжнар. круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 9 груд. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої, В. С. Колтун. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. 259 с.
48. Реформа децентралізації // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
49. Реформа децентралізації триває: результати та плани // Газета Верховної Ради України «Голос України». 15.02.2024 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/376929>
50. Роман В. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект. Ефективність державного управління: Зб. наук. праць. 2014. Вип. 38. С. 92–98.
51. Романова В., Умланд А. Досягнення та перспективи реформ децентралізації в Україні з 2014 року. Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/dosyagnennya-ta-perspektivi-reform-detsentralizatsiyi-v-ukrayini-z-2014-roku/>

52. Саєнко П. Теоретичні засади формування стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 7. С. 594-598.
53. Світовий банк. Оцінка впливу децентралізації на розвиток громад в Україні. Київ: Світовий банк, 2021.
54. Соколов В. Роль префектур у забезпеченні законності на місцевому рівні. Юридичний журнал, 2022, № 4, с. 50–56.
55. Соломаха А.Г. Децентралізація в Україні: досягнення, виклики та актуальність реформи. Молодий вчений. Юридичні науки. Випуск № 8 (96), 2021. С. 107-113.
56. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. № 2. С. 277–286.
57. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Серія «Проблеми регіонального розвитку». Львів: ДУ«Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, 2020. 531с.
58. Томас Д. Адміністративна реформа у Словаччині: досягнення і виклики. Вісник Центральної Європи, 2020, № 9, с. 25–30.
59. Урядовий портал. Реформа децентралізації. Ключові результати.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciy>
60. Урядовий портал. Уряд України затвердив Дорожню карту децентралізації. 26.03.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukrainy-zatverdyy-dorozhniu-kartu-detsentralizatsii>
61. Успішна територіальна громада: будуємо разом / Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Харків : Видавничий будинок Фактор, 2018. 128 с.
62. Фатєєв К. І. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: проблеми реалізації // Державне управління. – 2020. – № 3. – С. 11–16.

63. Фатюха Н. Г., Тертиця О. А. Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». № 11, 2020. 8 с. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/64.pdf
64. Федюк О. М. Стратегічні аспекти децентралізації в Україні // Інновації в управлінні. – 2021. – № 5. – С. 22–27.
65. Федоренко І. М. Децентралізація як фактор розвитку місцевого самоврядування в Україні // Науковий часопис Національної академії наук України. – 2021. – № 5. – С. 43–47.
66. Фесенко С. Г. Публічні послуги в умовах децентралізації: виклики ефективності // Економічний вісник. – 2019. – № 4. – С. 39–44.
67. Філіпенко С. Г. Роль фінансової децентралізації у розвитку територіальних громад // Економіка та управління. – 2022. – № 3. – С. 18–24.
68. Фінансова автономія ОТГ: виклики та можливості. Український економічний огляд, 2020, № 6, с. 29–36.
69. Фомічов Д. П. Інструменти стимулювання економічного розвитку через децентралізацію // Регіональна економіка. – 2021. – № 6. – С. 30–35.
70. Фролов О. А. Державне регулювання в умовах децентралізації: теоретичний аспект // Наукові записки. – 2021. – № 9. – С. 17–21.
71. Фурса В. О. Моделі децентралізації в країнах Центральної та Східної Європи: уроки для України // Публічне управління. – 2020. – № 4. – С. 12–19.